

บทที่ 2

แนวคิด และหลักการ เกี่ยวกับการตรวจสอบ ถ่วงดุล ในการค้นหาความจริง ความสำคัญและบทบาทแพทย์ ในการชันสูตรพลิกศพ

โดยที่รัฐมีสภาพเป็นนิติบุคคล รัฐจึงไม่อาจกระทำการใดๆ ด้วยตนเองได้ ดังนั้นจึงต้องกระทำการโดยผ่านบุคคลธรรมดาทั้งหลายที่ดำรงตำแหน่งเป็นบุคคลของรัฐ โดยถือว่าการกระทำของบุคคลธรรมดาที่ได้กระทำภายในขอบเขต เจตนา และวิธีการตามที่กฎหมายกำหนดแล้ว ให้ถือเป็นการกระทำของรัฐ โดยมีการกระทำของรัฐหรือการใช้อำนาจของรัฐ เป็นการใช้อำนาจของมหาชนโดยผ่านบุคคลธรรมดาซึ่งอาจมีข้อบกพร่องเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ด้วยเหตุนี้จึงจำเป็นต้องมีการควบคุมและตรวจสอบการใช้อำนาจดังกล่าว

การชันสูตรพลิกศพเป็นกระบวนการหนึ่งในการสอบสวนคดีอาญา ซึ่งผลของการชันสูตรพลิกศพ อาจจะนำไปสู่การสอบสวนฟ้องร้องคดีต่อบุคคลผู้ถูกกล่าวหาว่าเป็นผู้ก่อให้ ความผิดเกิดขึ้น ทั้งนี้การชันสูตรพลิกศพถือเป็นกระบวนการที่จะช่วยค้นหาความจริงในคดีอาญา เพื่อคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน และเป็นหลักประกันให้แก่ผู้ตายและญาติของผู้ตายที่จะ ได้รับความเป็นธรรม แต่ในขณะเดียวกันกระบวนการดังกล่าว ถือเป็นการใช้อำนาจรัฐที่ยังส่ง ผลกระทบต่อบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการสอบสวนในคดีนั้น

ดังนั้น การปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าพนักงานไม่ว่าจะเป็นตำรวจ แพทย์ พนักงานอัยการ หรือผู้พิพากษา จะต้องเป็นไปในกรอบที่กฎหมายกำหนดไว้ และต้องได้รับการตรวจสอบการใช้ อำนาจดังกล่าว ไม่ว่าจะเป็นการตรวจสอบภายในองค์กรหรือโดยองค์กรภายนอกที่เป็นการดูแลและ คานอำนาจระหว่างองค์กร

2.1 หลักการตรวจสอบและถ่วงดุล

2.1.1 การตรวจสอบและจำกัดการใช้อำนาจรัฐ

หากพิจารณาถึงบรรดารัฐเสรีประชาธิปไตยทั้งหลายจะพบว่ามีหลักการ ที่สำคัญ 2 หลักการ กล่าวคือหลักประชาธิปไตย (dad demokratische Prinzip) และหลักนิติรัฐ (das Rechtsstaatsprinzip) หลักประชาธิปไตยและหลักนิติรัฐเป็นหลักที่มีความเกี่ยวพันซึ่งกันและ กัน จนอาจกล่าวได้ว่าหลักประชาธิปไตยเป็นหลักที่เอื้อให้ผิิดหลักนิติรัฐ และขณะเดียวกันหลัก นิติรัฐก็เป็นหลักที่ส่งเสริมสนับสนุนต่อหลักประชาธิปไตย แต่หากจะกล่าวถึงประเด็นเรื่องการ

ควบคุมและตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐนั้น หลักการที่มีบทบาทสำคัญคือหลักนิติรัฐ โดยที่หลักนิติรัฐเป็นหลักใหญ่ที่เป็นหลักการพื้นฐานในที่นี้ จึงสามารถแบ่งหลักย่อยของหลักนิติรัฐที่เกี่ยวกับเรื่องการควบคุมและตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐได้ 3 หลักย่อย ดังนี้¹

1. หลักการแบ่งแยกอำนาจ(das Prinzip der Gewaltentrennung)

หลักการแบ่งแยกอำนาจอันเป็นหลักการทางเทคนิคทางรัฐธรรมนูญ โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะหลีกเลี่ยงการผูกขาดอำนาจและเพื่อเป็นการรับประกันเสรีภาพของประชาชน การแบ่งแยกอำนาจนั้นมีพื้นฐานทางประวัติศาสตร์ ทางปรัชญาและทางตรรกศาสตร์ซึ่งเป็นหลักในการจัดสรรอำนาจในรัฐเสรีนิยม²

หลักการแบ่งแยกอำนาจสืบเนื่องมาจากแนวความคิดที่ไม่ต้องการให้อำนาจรวมอยู่ที่บุคคลคนเดียวหรือองค์กรเดียวกับผูกขาดอำนาจไว้โดยไม่มีองค์กรใดมาตรวจสอบ และถ่วงดุลอำนาจก็อาจเกิดการใช้อำนาจตามอำเภอใจได้ ซึ่งย่อมส่งผลเป็นการคุ้มครองสิทธิของประชาชนโดยปริยาย³

การแบ่งแยกอำนาจย่อมหมายถึงองค์กรที่ใช้อำนาจด้วย โดยมีจุดมุ่งหมายมิให้องค์กรใดองค์กรหนึ่งใช้อำนาจมากจนเป็นการผูกขาด ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่าได้มีการแบ่งแยกองค์กรผู้ใช้อำนาจออกเป็น 3 องค์กร กล่าวคือ องค์กรนิติบัญญัติ ซึ่งเป็นองค์กรที่มีอำนาจในการตรากฎหมาย องค์กรบริหาร ซึ่งเป็นองค์กรที่ใช้อำนาจในการปกครองประเทศ และองค์กรตุลาการ ซึ่งเป็นองค์กรที่ใช้อำนาจในการอำนวยความยุติธรรมเมื่อมีข้อพิพาทเกิดขึ้น

โดยหลักการและทฤษฎีนั้น การแบ่งแยกอำนาจไม่จำเป็นเสมอไปที่จะต้องให้องค์กรผู้ใช้อำนาจทั้งสามมีความเท่าเทียมกัน อำนาจใดอำนาจหนึ่งอาจอยู่เหนืออีกอำนาจได้ แต่มิใช่อยู่นี้อีกว่าในลักษณะเด็ดขาดสมบูรณ์ กล่าวคือ จะต้องมีการที่เป็นหลักประกันในการดำเนินการตามอำนาจในแต่ละองค์กรคือมีการถ่วงดุลอำนาจ (check and balance) ระหว่างกัน และถือว่าเป็นหัวใจสำคัญอีกประการหนึ่งของการแบ่งแยกอำนาจ ก็คือ การคานและดุลอำนาจนั่นเอง⁴

2. หลักความชอบด้วยกฎหมายของฝ่ายปกครองและฝ่ายตุลาการ (Gesetzmaessigkeit von Verwaltung und Justiz)

¹ บรรเจิด สิงคะเนติ, "การควบคุมและตรวจสอบการใช้ของรัฐ", *บทความสาระ*, 29 กันยายน 2544, <http://publaw.net/publaw/view.asp?PublawIDs=241>, 6 พฤษภาคม 2551.

² เกรียงไกร เจริญธวัณ, *อ้างแล้ว* เจริญธวัณที่ 1 หน้า 211.

³ บุญศรี มีวงศ์โสม, *กฎหมายรัฐธรรมนูญ* (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ: โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอนคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2549). หน้า 329.

⁴ เกรียงไกร เจริญธวัณ, *อ้างแล้ว* เจริญธวัณที่ 1 หน้า 219.

หลักความชอบด้วยกฎหมายของฝ่ายตุลาการและฝ่ายปกครองหรือเรียกว่า “หลักความผูกพันต่อกฎหมายของฝ่ายตุลาการและฝ่ายปกครอง) หลักในเรื่องนี้เป็นการเชื่อมโยงหลักความผูกพันต่อกฎหมายของฝ่ายตุลาการและฝ่ายปกครองเข้ากับหลักประชาธิปไตยโดยทางผู้แทน กล่าวคือ การใช้กฎหมายของฝ่ายตุลาการที่ดี หรือฝ่ายปกครองที่ดีจะต้องผูกพันต่อบทบัญญัติของกฎหมายที่ออกโดยองค์กรนิติบัญญัติอันเป็นองค์กรที่มีพื้นฐานมาจากตัวแทนของประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบัญญัติของกฎหมาย ที่เป็นการกระทบต่อสิทธิหรือจำกัดสิทธิของประชาชน นั้นจะกระทำได้เฉพาะภายใต้เงื่อนไขของรัฐธรรมนูญโดยผ่านความเห็นชอบจากตัวแทนของประชาชนก่อน ดังนั้น การใช้กฎหมายของฝ่ายตุลาการหรือฝ่ายปกครองที่เป็นการจำกัดสิทธิของประชาชนจึงมีผลมาจากกฎหมายที่ได้รับความเห็นชอบจากตัวแทนของประชาชนแล้ว ซึ่งอาจแยกพิจารณาความผูกพันต่อกฎหมายของฝ่ายตุลาการและฝ่ายปกครองได้ดังนี้⁵

(1) ความผูกพันต่อกฎหมายของฝ่ายตุลาการ หรือหลักความชอบด้วยกฎหมายของฝ่ายตุลาการ (Gesetzmaessigkeit von Justiz) ความผูกพันของฝ่ายตุลาการต่อการใช้กฎหมายเป็นไปตามหลักความเสมอภาคของการใช้กฎหมายอย่างเท่าเทียมกัน โดยถือว่าเป็นหลักความเสมอภาคในการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพรูปแบบของการใช้กฎหมายตามหลักความเสมอภาคดังกล่าวมี 3 รูปแบบ ดังนี้

(1.1) ฝ่ายตุลาการจะต้องไม่พิจารณาพิพากษาเรื่องใดเรื่องหนึ่งให้แตกต่างไปจากบทบัญญัติของกฎหมายหรือเรียกว่า ความผูกพันของฝ่ายตุลาการในทางปฏิเสธ กล่าวคือ เป็นความผูกพันที่จะต้องไม่พิจารณาพิพากษาให้แตกต่างไปจากบทบัญญัติของ กฎหมายซึ่งความหมายว่า บุคคลย่อมมีสิทธิเรียกร้องมิให้มีการใช้กฎหมายให้แตกต่างไปจากบทบัญญัติของกฎหมายที่เป็นบทบัญญัติในลักษณะของการบังคับในเรื่องนั้นๆ กล่าวคือ ฝ่ายตุลาการจะต้องใช้กฎหมายให้เป็นไปตามองค์ประกอบและผลของกฎหมายในเรื่องนั้นๆ

(1.2) ฝ่ายตุลาการมีความผูกพันที่จะต้องใช้อุบายอย่างเท่าเทียมกัน กล่าวคือ บุคคลย่อมมีสิทธิเรียกร้องอย่างเท่าเทียมกันในการที่จะให้ฝ่ายตุลาการใช้บทบัญญัติกฎหมายให้ตรงกับข้อเท็จจริงในกรณีของตนในกรณีนี้เป็นการเรียกร้องให้ฝ่ายตุลาการยอมรับการผูกพันตนอย่างเคร่งครัดต่อกฎหมาย แม้ว่ากฎหมายจะอนุญาตให้คำนึงถึงข้อเท็จจริงอันเป็นลักษณะพิเศษในกรณีใดกรณีหนึ่งก็ตาม

(1.3) ฝ่ายตุลาการมีความผูกพันที่จะต้องใช้ดุลพินิจโดยปราศจากข้อบกพร่อง ในกรณีนี้หมายความว่าบุคคลย่อมมีสิทธิเรียกร้องอย่างเท่าเทียมกันต่อฝ่ายตุลาการในกรณีที่กฎหมาย

⁵ บรรเจิด สิงคะเนติ, อ้างแล้ว เชนอร์รที่ 7.

กำหนดให้มีการใช้ดุลพินิจโดยเรียกร้องให้ฝ่ายตุลาการใช้ดุลพินิจโดยปราศจากข้อบกพร่องใดๆ ทั้งสิ้น

(2) ความผูกพันต่อกฎหมายของฝ่ายปกครองหรือ “หลักความชอบด้วยกฎหมายของฝ่ายปกครอง” (Gesetzmaessigkeit der Verwaltung) ซึ่งแบ่งเป็นหลักย่อยได้ 2 หลัก ดังนี้

(2.1) หลักความมาก่อนของกฎหมาย (der Gurdastz der Vorrangs des Gesetzes) ซึ่งหมายความว่า การกระทำของรัฐที่ออกมาในรูปบทบัญญัติของกฎหมาย ย่อมอยู่ในลำดับที่มาก่อน การกระทำต่างๆ ของรัฐทั้งหลาย รวมทั้งการกระทำของฝ่ายปกครองด้วย ดังนั้น การกระทำของรัฐ (รวมทั้งการกระทำของฝ่ายปกครอง) ทั้งหลาย จึงไม่อาจขัดแย้งกับบทบัญญัติของกฎหมายได้ หลักนี้เรียกร้องในทางปฏิเสธว่าการกระทำของฝ่ายปกครองหรือมาตรการอันใดอันหนึ่งของฝ่ายปกครองจะขัดหรือแย้งกับกฎหมายทั้งหลายที่มีอยู่ไม่ได้ ดังนั้น หากการกระทำของฝ่ายปกครองหรือมาตรการอันใดของฝ่ายปกครองขัดหรือแย้งกับกฎหมาย การกระทำหรือมาตรการนั้นย่อมไม่ชอบด้วยกฎหมาย

(2.2) หลักเงื่อนไขของกฎหมาย (der Grundsatz des Vorbehalts des Gesetzes) ในขณะที่หลักความมาก่อนของกฎหมายเรียกร้องให้ทางปฏิเสธมิให้ฝ่ายปกครองจะมีอำนาจกระทำการอันใดที่เป็น การขัดแย้งกับกฎหมายที่มีอยู่ แต่หลักเงื่อนไขของกฎหมายกลับเรียกร้องว่าฝ่ายปกครองจะมีอำนาจกระทำการอันใดอันหนึ่งได้ต่อเมื่อมีกฎหมายให้อำนาจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการกระทำของฝ่ายปกครองที่เป็นการกระทบสิทธิของปัจเจกบุคคล หากไม่มีกฎหมายให้อำนาจฝ่ายปกครองกระทำการดังกล่าว การกระทำของฝ่ายปกครองนั้นย่อมไม่ชอบด้วยหลักเงื่อนไขของกฎหมายดังกล่าว

3. หลักการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน (dir Gewaehrleistung persoenlicher Grundrechte)⁶

หลักนิติรัฐมีความเกี่ยวพันกันอย่างยิ่งกัสิทธิในเสรีภาพของบุคคล (Freiheitsrecht) และสิทธิในความเสมอภาค (Gleichheitstecht) สิทธิทั้งสองประการดังกล่าวข้างต้นถือว่าเป็นพื้นฐานของ “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” ในรัฐเสรีประชาธิปไตยทั้งหลายยอมรับหลักความเป็นอิสระของปัจเจกบุคคลในการที่จะพัฒนาบุคลิกภาพของตนเองไปตามความประสงค์ของบุคคลนั้น ดังนั้น เพื่อเห็นแก่ความเป็นอิสระของปัจเจกบุคคลในการพัฒนาบุคลิกภาพของตนเองไปตามความประสงค์ของบุคคลนั้น รัฐจึงต้องให้ความเคารพต่อขอบเขตของสิทธิและเสรีภาพของปัจเจกบุคคล

⁶ บรรเจิด สิงคะเนติ, อ่างแล้ว เจริญธรรมที่ 7

การแทรกแซงในสิทธิและเสรีภาพของปัจเจกบุคคล โดยอำนาจรัฐจะกระทำได้อีกต่อเมื่อมีกฎหมาย ซึ่งผ่านความเห็นชอบจากตัวแทนของประชาชนตามหลักความชอบธรรมในทางประชาธิปไตยได้ ให้ความเห็นชอบแล้วเท่านั้นจึงจะสามารถกระทำได้ เพื่อให้การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของปัจเจกบุคคลมีผลในทางปฏิบัติอย่างแท้จริง จึงได้มีการนำหลักการแบ่งแยกอำนาจมาใช้ เพื่อความมุ่งหมายจะให้อำนาจแต่ละอำนาจควบคุมตรวจสอบซึ่งกันและกัน ก็เพื่อให้สิทธิและเสรีภาพของประชาชนได้รับความรับรองคุ้มครอง นอกเหนือจากหลักการแบ่งแยกอำนาจแล้ว ได้มีการบัญญัติหลักการต่างๆ อีกหลายประการเพื่อเป็นการให้หลักประกันแก่สิทธิและเสรีภาพของปัจเจกบุคคลมิให้ถูกละเมิดจากรัฐ เช่น การจำกัดสิทธิและเสรีภาพต้องมีผลบังคับเป็นการทั่วไปและไม่มุ่งหมายให้ใช้บังคับแก่กรณีใดกรณีหนึ่งหรือแก่บุคคลใดบุคคลหนึ่งเป็นการเฉพาะเจาะจง (Allgemeinheit and Einzelfallverbot) การกำหนดให้ระบอบบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญที่ให้อำนาจในการจำกัดสิทธิและเสรีภาพ (Zitiergebot) หลักการจำกัดสิทธิและเสรีภาพจะกระทบกระเทือนสาระสำคัญแห่งสิทธิและเสรีภาพมิได้ (Wesengehaltgarantie) และหลักประกันที่สำคัญคือหลักประกันการใช้สิทธิในทางศาล (Rechtsschutzgarantie) ซึ่งถือว่าเป็นสาระสำคัญของการให้ความคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพแก่ปัจเจกบุคคล เพราะการคุ้มครองหรือหลักประกันทั้งหลายจะปราศจากความหมาย หากไม่ให้สิทธิแก่ปัจเจกบุคคลในการโต้แย้งการกระทำของรัฐ เพื่อให้องค์กรศาลซึ่งเป็นองค์กรที่มีความเป็นกลางเข้ามาควบคุมตรวจสอบการกระทำของรัฐที่ถูกโต้แย้งว่าละเมิดต่อสิทธิ และเสรีภาพของปัจเจกบุคคล

2.1.2 ประเภทของการตรวจสอบและถ่วงดุล

การตรวจสอบและถ่วงดุลในภาษาอังกฤษใช้คำว่า Check and Balance ซึ่งมีความหมายในทางวิชาการดังนี้

Check หมายถึง ความสามารถ สิทธิ และความรับผิดชอบขององค์กรที่จะสอดส่องหรือตรวจสอบ (Monitor) การดำเนินการหรือการกระทำขององค์กรอื่น

Balance หมายถึง ความสามารถขององค์กรที่จะใช้อำนาจตามกฎหมาย (Authority) ในหารยับยั้ง (Limit) การใช้อำนาจขององค์กรอื่น

ดังนั้น การตรวจสอบและการถ่วงดุล จึงหมายความว่า การที่องค์กรหนึ่งมีหน้าที่ความรับผิดชอบในการตรวจสอบการใช้อำนาจหรือการกระทำของอีกองค์กรหนึ่ง และยังรวมถึงอำนาจในการยับยั้งหรือถ่วงดุลการใช้อำนาจของอีกองค์กรหนึ่งด้วย

ซึ่งการตรวจสอบและถ่วงดุลการใช้อำนาจรัฐ ถือเป็นหลักการสำคัญที่จะช่วยก่อให้เกิดหลักประกันในการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน จากการใช้อำนาจรัฐไปในทางที่มีชอบ โดยที่รัฐสมัยใหม่ซึ่งยึดถือหลักนิติรัฐ (Legal state) ต่างก็ยอมรับการนำเอาหลักการตรวจสอบและ

ถ่วงดุลในอำนาจรัฐ ไปใช้ในการปกครองประชาชนของตน⁷ โดยที่การตรวจสอบนั้น หมายความว่า การสอดส่องตรวจสอบการดำเนินการหรือการกระทำขององค์กรของรัฐ ในทางวิชาการยังแบ่ง การตรวจสอบออกเป็น 2 รูปแบบด้วยกัน ได้แก่

2.1.2.1 การตรวจสอบโดยองค์กรภายใน

หมายถึง กระบวนการตรวจสอบที่ดำเนินการโดยองค์กรนั่นเอง โดยยังไม่ต้องมีองค์กร ภายนอกอื่นๆ เข้ามาเกี่ยวข้องโดยอาศัยการดำเนินการดังนี้

“การบังคับบัญชา” และ “การกำกับดูแล” โดยที่การบังคับบัญชาเป็นการกำหนด ความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าหน้าที่ภายในองค์กรนั้น ในรูปแบบของการบังคับบัญชาตามลำดับชั้น (Bureaucracy) โดยให้ผู้บังคับบัญชาใช้อำนาจของตนในการตรวจสอบการกระทำของผู้ใต้บังคับ บัญชาไม่ชอบด้วยกฎหมายหรือชอบด้วยกฎหมายแต่ไม่เหมาะสม ผู้บังคับบัญชาสามารถสั่งการให้ ผู้ใต้บังคับบัญชาดำเนินการได้ รวมถึงยังมีอำนาจเพิกถอน แก้ไขเปลี่ยนแปลง หรือใช้อำนาจแทน ผู้ใต้บังคับบัญชาได้ ส่วนการกำกับดูแลเป็นการกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรภายในด้วยกัน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อรักษาประโยชน์ส่วนรวมในเรื่องของความชอบด้วยกฎหมาย⁸

อาทิเช่น การอุทธรณ์และฎีกา เป็นกลไกที่ใช้อำนาจศาลอุทธรณ์หรือศาลฎีกาตรวจสอบ การใช้อำนาจการพิจารณาพิพากษาคดีของศาลชั้นต้นหรือศาลอุทธรณ์ เพื่อเป็นการควบคุม ความชอบด้วยกฎหมายของคำพิพากษา โดยประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 214 และ 215 กำหนดให้ศาลอุทธรณ์หรือศาลฎีกา จะต้องมีการพิพากษาว่า ยืน ยก แก้ หรือกลับคำ พิพากษาของศาลล่าง⁹

2.1.2.2 การตรวจสอบโดยองค์กรภายนอก

หมายถึง กระบวนการตรวจสอบที่ดำเนินการโดยองค์กรหนึ่งเพื่อตรวจสอบการดำเนินการ หรือการใช้อำนาจของอีกองค์กรหนึ่ง และในกรณีที่องค์กรที่มีอำนาจหน้าที่ในการตรวจสอบนั้น มี อำนาจในการยับยั้งการใช้อำนาจขององค์กรที่ถูกตรวจสอบด้วยแล้ว การตรวจสอบดังกล่าว ก็ถือ เป็นการถ่วงดุลการใช้อำนาจด้วย

⁷ สมยศ เชื้อไทย และ วรพจน์ วิสรุตพิชญ์. (2529). “แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญและ ประชาธิปไตย.” *วารสารนิติศาสตร์*, 14, 3. หน้า 44-45.

⁸ ไพรัช โตสวัสดิ์. (2547). “การตรวจสอบความชอบด้วยกฎหมายของปฏิบัติการทางปกครอง.” สารนิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. หน้า 13-15.

⁹ สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล ก (2541). “ความโปร่งใสและการตรวจสอบกระบวนการยุติธรรมทาง อาญา ตามแนวทางในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540.” *บทบัญญัติ*, 54, 4. หน้า 75-76.

ตัวอย่างของการตรวจสอบโดยองค์กรภายนอกในการดำเนินคดีอาญา ได้แก่ การขอหมายจับ ซึ่งเป็นกรณีที่พนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการมีความจำเป็นต้องควบคุมผู้ถูกจับหรือผู้ต้องหาไว้เกินกว่า 48 ชั่วโมง โดยจะต้องร้องขอต่อศาลเพื่อขอหมายจับ ซึ่งกำหนดให้ศาลตรวจสอบความชอบด้วยเหตุและผลในการควบคุมตัวผู้ถูกจับหรือผู้ต้องหา หรือในกรณีของการชันสูตรพลิกศพ กรณีที่มีความตายเกิดขึ้นโดยการกระทำของเจ้าพนักงานซึ่งอ้างว่าปฏิบัติตามหน้าที่หรือตายในระหว่างอยู่ในความควบคุมของเจ้าพนักงานซึ่งอ้างว่าปฏิบัติตามหน้าที่ ซึ่งกฎหมายกำหนดให้พนักงานอัยการและพนักงานฝ่ายปกครอง เป็นผู้ชันสูตรพลิกศพร่วมกับพนักงานสอบสวนและแพทย์ เพื่อเป็นการตรวจสอบการปฏิบัติหน้าที่ของพนักงานสอบสวน¹⁰

สำหรับการถ่วงดุลนั้น หมายถึง การที่องค์กรหนึ่งมีอำนาจถ่วงหรือยับยั้งการใช้อำนาจของอีกองค์กรหนึ่งได้ เพื่อให้เกิดความสมดุลในการใช้อำนาจขององค์กรต่างๆ และป้องกันมิให้องค์กรหนึ่งองค์กรใด มีอำนาจมากเกินไปจนไม่สามารถตรวจสอบการกระทำหรือการใช้อำนาจขององค์กรนั้นได้

การถ่วงดุลการใช้อำนาจนั้น เป็นเรื่องที่ใกล้ชิดอย่างยิ่งกับการตรวจสอบโดยองค์กรภายนอก เนื่องจากเพราะก่อนที่จะมีการยับยั้งการใช้อำนาจขององค์กรอื่น จำเป็นต้องมีการตรวจสอบการใช้อำนาจว่าสมควรแก่กรณีแล้วหรือไม่ สมควรที่จะถูกยับยั้งหรือไม่ หากยับยั้งไว้โดยขาดการตรวจสอบแล้ว ต้องถือว่าเป็นการใช้อำนาจรัฐตามอำเภอใจ ย่อมไม่ชอบด้วยหลักความชอบด้วยกฎหมาย ที่กำหนดให้การใช้อำนาจรัฐโดยองค์กรของรัฐนั้น จะต้องเป็นไปอย่างมีความเป็นภาวะวิสัย (Objectivity) เป็นไปตามหลักเกณฑ์และขอบเขตของกฎหมาย

การที่จะทำให้ตรวจสอบและถ่วงดุลการใช้อำนาจรัฐเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพจำต้องคำนึงถึงหลักการที่สำคัญหลายประการด้วยกัน ได้แก่¹¹

1) ระบบการตรวจสอบและการใช้อำนาจรัฐ ต้องครอบคลุมภารกิจทุกด้านเพื่อให้การคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนเป็นไปโดยทั่วถึงอย่างแท้จริง จึงควรกำหนดให้องค์กรตรวจสอบหลายๆ องค์กร เพื่อให้ทำหน้าที่ตรวจสอบและถ่วงดุลการใช้อำนาจรัฐ แต่ทั้งนี้ต้องระมัดระวังมิให้อำนาจหน้าที่ของแต่ละองค์กรซ้ำซ้อนกัน

2) ระบบตรวจสอบและถ่วงดุลการใช้อำนาจรัฐ จะต้องคำนึงถึงดุลยภาพระหว่างการใช้อำนาจรัฐเพื่อประโยชน์ส่วนรวมและการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน

¹⁰ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 87 และ มาตรา 150 วรรค 3.

¹¹ ชาญชัย แสงวงศ์. (2540). การปรับปรุงองค์การภาครัฐ: การควบคุมและตรวจสอบการใช้อำนาจหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ของรัฐ. หน้า 14-16.

3) องค์การที่จะทำหน้าที่ตรวจสอบและถ่วงดุลจะต้องมีความเป็นอิสระ แต่อย่างไรก็ตาม องค์การนั้นก็ต้องสามารถถูกตรวจสอบได้เช่นกัน

4) ปรับปรุงกลไกหรือช่องทางต่างๆ ที่ประชาชนจะสามารถใช้สิทธินำเรื่องมาสู่องค์กรตรวจสอบและถ่วงดุลทั้งหลายได้กว้างขวางและสะดวกยิ่งขึ้น

ดังนั้น การตรวจสอบและถ่วงดุลการใช้อำนาจรัฐ จึงเป็นหลักการในการจัดแยกองค์กรของรัฐในการดำเนินคดีอาญา เพื่อให้เกิดการตรวจสอบการดำเนินการหรือการใช้อำนาจขององค์กร และเพื่อยับยั้งการใช้อำนาจรัฐไปในทางที่มีขอบด้วยกฎหมาย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เกิดการปฏิบัติตามกฎหมาย ค้ำครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน และอำนวยความยุติธรรมให้แก่ประชาชน

2.1.3 แนวความคิดการตรวจสอบและถ่วงดุลเกี่ยวกับการชันสูตรพลิกศพ

หลักการตรวจสอบเป็นหลักสากล โดยการตรวจสอบที่เกี่ยวกับการชันสูตรพลิกศพซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการสอบสวน¹² ดังนั้น พนักงานสอบสวนผู้มีหน้าที่ทำการชันสูตรพลิกศพเป็นผู้รับผิดชอบทำการสอบสวนคดีที่เกี่ยวกับการตาย มีอำนาจชันสูตรพลิกศพได้ด้วย ซึ่งกระบวนการตรงนี้มีความสำคัญต่อการค้นหาความจริงถึงสาเหตุการตาย การค้นหาความจริงในกรณีที่มีการตายเกิดขึ้น เพื่อค้นหาสาเหตุและพฤติการณ์ที่ตายนั้นเอง¹³ จึงต้องพิสูจน์จากพยานหลักฐานแวดล้อมต่างๆ ซึ่งรวมถึงสภาพศพ สภาพบาดแผลที่ถูกทำร้าย สภาพสถานที่เกิดเหตุ¹⁴

การดำเนินคดีอาญารัฐมีหน้าที่ในการดำเนินคดีอาญามีหลักประกันสองประการคือ ป้องกันมิให้ความยุติธรรมที่ผิดพลาดเกิดขึ้น ประการที่สองคือ มิให้มีการดำเนินคดีอาญาก่อนความเดือดร้อนแก่ผู้ถูกกล่าวหาเกินความจำเป็น ซึ่งเป็นแนวความคิดที่อยู่เบื้องหลังของการบัญญัติกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

ในการดำเนินคดีอาญาแต่เดิมนั้น¹⁵ เป็นการดำเนินคดีอาญาโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยของสังคม เป็นการดำเนินคดีที่รัฐมุ่งแต่ประโยชน์ของรัฐฝ่ายเดียวเพราะฉะนั้นการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐ มักมุ่งแต่ให้ได้มาซึ่งความจริงเพียงอย่างเดียว ไม่คำนึงถึงสิทธิเสรีภาพ

¹² คณิต ฌ นคร. (2546). “กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา” (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ:วิญญูชน. หน้า 354-355.

¹³ วิสูตร ฟองศิริไพบูลย์. (2532). การชันสูตรพลิกศพกับการดำเนินคดีอาญา วิทยานิพนธ์ปริญญาโท มหาวิทยาลัย ภาควิชานิติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย. หน้า 160.

¹⁴ กิตติพงษ์ กิตยารักษ์. กระบวนการยุติธรรมบนเส้นทางการเปลี่ยนแปลง (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ: วิญญูชน. หน้า 106.

¹⁵ สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล. อ้างแล้ว. หน้า 57.

ของประชาชนว่าจะถูกกระทบกระเทือนไปด้วยหรือไม่ วิธีการค้นหาความจริงในอดีตมักใช้ความรุนแรงและกระทบต่อเนื้อตัวร่างกายของผู้ถูกกล่าวหา กล่าวคือ สามารถใช้ความทรมานบังคับให้ผู้ถูกกล่าวหารับสารภาพได้ด้วย

ทั้งนี้ วัตถุประสงค์ของการดำเนินคดีมี 2 ประการ กล่าวคือ

ก. การหาตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษ

ข. การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพส่วนบุคคล

จึงเห็นได้ว่าหลักการดำเนินคดีอาญาที่ดีต้องมีหลักเกณฑ์ต่างๆ ที่จะมาควบคุมการใช้อำนาจเจ้าพนักงานของรัฐภายในขอบเขตของกฎหมายเพื่อให้เจ้าหน้าที่ของรัฐใช้อำนาจอย่างมีความเป็นภาวะวิสัย (Objectivity) ไม่ใช่ใช้อย่างอำเภอใจ (Subjectivity) ของเจ้าพนักงานของรัฐแต่ละคน จึงชอบที่จะได้รับการตรวจสอบโดยองค์กรอิสระที่อื่น เพื่อให้เกิดความรับผิดชอบที่เรียกว่า (accountability) หรือการถ่วงดุลอำนาจ (Check and balance) ที่แท้จริงอย่างใด¹⁶

แต่อย่างไรก็ตามผู้ให้ความเห็นว่า การชันสูตรพลิกศพเป็นการตรวจร่างกายของผู้ตายเพื่อหาสาเหตุการตายและพฤติการณ์ที่ทำให้ตาย การชันสูตรพลิกศพถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของการสอบสวนเพื่อแสดงว่าผู้ตาย ตายเนื่องจากสาเหตุอะไร และผู้กระทำให้ผู้ตายถึงแก่ความตายหรือไม่ และกระบวนการไต่สวนการตาย เป็นกระบวนการพิสูจน์ความจริงในทางคดีและรวบรวมพยานหลักฐานในเบื้องต้นว่าการตายของบุคคลโดยผิดธรรมชาติหรือในระหว่างควบคุมของเจ้าพนักงานนั้น มีสาเหตุการตายอย่างไร แม้จะมีใช้การดำเนินคดีอาญาโดยตรงในความผิดที่ทำให้ผู้นั้นตายหรือความผิดที่ผู้ตายได้กระทำความผิด แต่เมื่อศาลได้พิเคราะห์แล้วเห็นว่าเป็นการกระทำที่มีชอบด้วยกฎหมาย ก็เริ่มจากการดำเนินคดีต่อไปยังพนักงานสอบสวนและศาลที่มีเขตอำนาจเหนือความผิดที่ทำให้ผู้ตายนั่นถึงแก่ความตาย¹⁷

ดังนั้น ในกรณีการตายของบุคคลโดยผิดธรรมชาติ กฎหมายมิได้กำหนดให้การตายของบุคคล โดยผิดธรรมชาติประเภทอื่นๆ ต้องทำการไต่สวน ลงกำหนดให้ทำการชันสูตรพลิกศพเท่านั้น โดยกำหนดให้ทำการไต่สวนเฉพาะกรณีที่มีความตายเกิดขึ้นโดยการกระทำของเจ้าพนักงานซึ่งอ้างว่าปฏิบัติราชการตามหน้าที่ หรือตายระหว่างอยู่ในความควบคุมของเจ้าพนักงาน ซึ่งอ้างว่าปฏิบัติราชการตามหน้าที่ และการไต่สวนจะทำได้ก็ต่อเมื่อการชันสูตรพลิกศพเสร็จแล้ว ย่อมมีความจำเป็นที่จะต้องทำการชันสูตรพลิกศพเพื่อพิสูจน์ข้อเท็จจริงเบื้องต้นและรวบรวมพยานหลักฐานต่างๆ ว่ามี

¹⁶ คณิต ณ นคร. อ้างแล้ว. เรื่องเดียวกัน.

¹⁷ ณรงค์ ใจหาญ. (2538). “หลักกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเล่ม 1” (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: วิญญูชน. หน้า 232-239.

สาเหตุการตายอย่างไร แม้จะมีใช้การดำเนินคดีอาญาโดยตรงของความผิดที่ทำให้ผู้ตายเพราะการ
ชั้นสูตรพลิกศพถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของการสอบสวน ดังนั้นหลักการค้นหาความจริงในคดี จำเป็น
ต้องมีมาตรการตรวจสอบควบคุมกันไปด้วย¹⁸

2.2 หลักการค้นหาความจริง

2.2.1 ระบบการค้นหาความจริง

การค้นหาความจริงในการดำเนินคดีอาญานั้น จำต้องพิจารณาตามหลักกฎหมายว่าด้วย
พยานหลักฐานซึ่งในทางวิชาการได้มีการสรุปไว้เป็น 2 ระบบใหญ่ คือ ระบบไต่สวน และระบบ
กล่าวหา

(1) ระบบไต่สวน (inquisitorial System)¹⁹

เป็นระบบที่ศาลเป็นผู้มีบทบาทสำคัญ โดยมีอำนาจเต็มทั้งในการค้นหาข้อเท็จจริงให้ได้
ใกล้เคียงความจริงมากที่สุด สามารถใช้ดุลพินิจได้กว้างขวางและยืดหยุ่นและในการดำเนินคดีอาญา
จะมีลักษณะเป็นการดำเนินระหว่างศาลและจำเลยโจทก์มีบทบาทเป็นเพียงผู้ช่วยเหลือศาลค้นหา
พยานหลักฐาน

ประการที่สำคัญ คือ ไม่มีกฎเกณฑ์การสืบพยานอย่างเคร่งครัดเปิดโอกาสให้มีการ
นำเสนอพยานหลักฐานทุกชนิดสู่ศาล จึงไม่มีบทคัดพยานที่เด็ดขาด (Exclusionary rules) โดยระบบ
ไต่สวนนั้นมีที่มาจากประเทศต่างๆ ในภาคพื้นยุโรปซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากวิธีชำระความของศาสนาจักร
ที่มุ่งจะค้นหาความจริงที่เกิดขึ้นโดยไม่คำนึงถึงสถานภาพของผู้ถูกไต่สวนและมีการใช้วิธีการทรมาน
ร่างกายด้วย ซึ่งส่งผลให้สถานภาพของผู้ถูกไต่สวนนั้น ถูกทำให้ลดลงจนมีสภาพเป็นแค่วัตถุแห่งการ
ซักฟอกในคดี และมีฐานะกรรมในคดี (Prozess-Objekt) เท่านั้น

(2) ระบบกล่าวหา (Accusatorial System)²⁰

เป็นระบบที่ศาลเป็นเพียงผู้ตัดสินคดี ที่ทำหน้าที่เสมือนเป็นกรรมการในการแข่งขัน
กีฬา ไม่มีอำนาจในการสืบพยานเพิ่มเติมหรือช่วยคู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งแสวงหาพยานหลักฐานศาล
จะต้องวางตัวเป็นกลางและวางเฉย (Passive) ในการพิจารณาพิพากษาคดีโจทก์และจำเลยมีหน้าที่
ในการนำเสนอพยานหลักฐานต่อศาล จึงเป็นระบบที่เน้นการมีคู่ความ (Adversary system)

¹⁸ คณิต ณ นคร. อ้างแล้ว เรื่องเดียวกัน

¹⁹ อุดม รัฐอมฤต. “ผลของข้อสันนิษฐานตามกฎหมายต่อการกำหนดหน้าที่นำสืบในคดีอาญา” วารสาร
นิติศาสตร์, ปีที่ 24, ฉบับที่ 2, หน้า 305-306.

²⁰ แหล่งเดิม. หน้า 306 และ 309 และคณิต ณ นคร, “ปัญหาในการใช้ดุลพินิจของอัยการ”. วารสาร
อัยกา, ปีที่ 5, ฉบับที่ 57, หน้า 32-33.

สิ่งสำคัญที่แตกต่างไปจากระบบไต่สวน คือในระบบกล่าวหาจะมีกฎเกณฑ์ในการสืบพยานที่ละเอียดและเคร่งครัดมาก และจำกัดการใช้ดุลพินิจของศาล โดยมีพยานที่เด็ดขาดที่ไม่ยอมรับพยานหลักฐานที่ไม่ถูกต้องตามกฎหมายการสืบพยาน ซึ่งระบบกล่าวหานี้เป็นระบบที่ใช้อยู่ในประเทศอังกฤษ สหรัฐอเมริกา และประเทศอื่นที่ใช้ระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ (Common law)

สำหรับประเด็นความเป็นมาและสาระสำคัญของระบบไต่สวนและระบบกล่าวหานั้น ศาสตราจารย์ คณิศ ฌ นกร ได้แสดงความเห็นบางประการดังนี้²¹

(1) ความเข้าใจที่ว่า ประเทศในภาคพื้นยุโรปซึ่งใช้ระบบกฎหมายซีวิลลอว์ (Civil law) นั้น จะใช้ระบบการค้นหาคำความจริงแบบระบบไต่สวน และประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ นั้นจะใช้ระบบกล่าวหา เป็นความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง เพราะแท้ที่จริงแล้วไม่ว่าประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายซีวิลลอว์หรือคอมมอนลอว์ ในปัจจุบันนั้นต่างก็ใช้ระบบการค้นหาคำความจริงแบบระบบกล่าวหาทั้งสิ้น แต่ที่จะแตกต่างกันคือ บาทบาทในการค้นหาคำความจริงของเจ้าพนักงานและศาลของประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายซีวิลลอว์จะมีมากกว่าประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายคอมมอนลอว์

(2) ระบบไต่สวนนั้น เป็นระบบที่มีได้มีการแยกอำนาจสอบสวนฟ้องร้องคดีออกจากอำนาจพิจารณาพิพากษาคดี ซึ่งศาลสามารถเป็นผู้ริเริ่มต้นคดีได้ด้วยตนเอง ทำให้ระบบไต่สวนขาดการตรวจสอบการใช้อำนาจ และยังไม่นำถึงสิทธิของผู้กล่าวหาในคดี

ต่อมาจึงได้มีการแก้ไขข้อบกพร่องของระบบไต่สวน จนพัฒนาเป็นระบบกล่าวหาที่ได้มีการแยกอำนาจสอบสวนฟ้องร้อง ออกจากอำนาจพิจารณาพิพากษาโดยให้เจ้าหน้าที่ตำรวจและอัยการเป็นผู้มีหน้าที่เริ่มต้นคดี ส่วนศาลจะทำหน้าที่ตรวจสอบการใช้อำนาจโดยการพิจารณาพิพากษาคดี ซึ่งการตรวจสอบโดยศาลและพนักงานอัยการ (พนักงานอัยการจะตรวจสอบการเริ่มต้นคดีและการสอบสวนของตำรวจ) เป็นกระบวนการที่มุ่งคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหา ดังนั้นระบบกล่าวหา จึงเป็นระบบที่ให้ความสำคัญแก่ผู้กล่าวหาในคดีอาญา โดยยกฐานะของผู้ถูกกล่าวหาหรือจำเลยจากที่เป็นกรรมในคดี ให้เป็นประธานในคดี (Prozess-Subjekt)

โดยสรุปแล้ว ระบบไต่สวนนั้นเป็นระบบที่ให้ดุลพินิจแก่ผู้ทำการไต่สวนอย่างกว้างขวาง และไม่ให้ความสำคัญต่อการมีอยู่ของคู่ความ ถือเป็นเรื่องที่ต้องดำเนินการระหว่างผู้ไต่สวนกับผู้ถูกไต่สวน จึงไม่มีข้อกำหนดเกี่ยวกับการสืบพยานที่เคร่งครัด

²¹ คณิศ ฌ นกร. เพิ่มอ้าง. หน้า 32 และคณิศ ฌ นกร. กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพฯ : วิญญูชน, 2549. หน้า 59-64.

ส่วนระบบกล่าวหาเป็นระบบที่จำกัดการใช้ดุลพินิจของผู้ตัดสินคดี โดยให้พิจารณาจากพยานหลักฐานที่คู่ความเสนอขึ้นมา เป็นระบบที่เน้นการมีคู่ความและมีบทบัญญัติเกี่ยวกับการสืบพยานที่ละเอียดและเคร่งครัดไม่เปิดโอกาสให้ผู้ตัดสินคดีได้ใช้ดุลพินิจมากนัก ซึ่งบทบาทของการค้นหาความจริงที่แตกต่างกัน จะส่งผลกระทบต่อทัศนคติในการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าพนักงานหรือศาลในการตรวจสอบข้อเท็จจริงในคดีและทำให้ความจริงที่ได้มานั้นอาจมิใช่ความจริงที่แท้จริงได้

หลักการค้นหาความจริง (Principle of Investigation)²² ได้วางหลักการค้นหาความจริงในคดีอาญานั้น ต้องพิจารณาจากข้อเท็จจริง (Fact) อันเป็นพยานหลักฐานที่นำเข้าสู่การดำเนินคดีอาญาไม่ว่าจะเกิดจากการนำเสนอของคู่ความหรือพยานหลักฐานที่ศาลเรียกมาสืบเพิ่มเติมซึ่งเราอาจแยกรูปแบบการค้นหาความจริงได้เป็น 2 ประเภท

(1) การค้นหาความจริงตามแบบ (Formal truth)

หมายถึง การพิจารณาข้อเท็จจริงที่มีคู่ความนำเสนอต่อศาลเท่านั้น โดยจะมุ่งการพิจารณาไปที่รูปแบบและพิธีการ อาทิเช่น พยานหลักฐานนั้นยื่นมาโดยชอบหรือไม่ การค้นหาความจริงจะถูกตีกรอบอยู่ภายในพยานหลักฐานที่คู่ความประสงค์จะนำเสนอให้พิจารณาเท่านั้น²³

(2) การค้นหาความจริงตามเนื้อหา (material truth)

หมายถึง การพิจารณาพยานหลักฐานโดยมุ่งที่จะรู้ให้ได้ว่า สิ่งที่เกิดขึ้นในคดีนั้นแท้จริงแล้วเป็นอย่างไร ดังนั้นหากพยานหลักฐานที่มีอยู่ขณะนั้นไม่อาจทำให้ข้อเท็จจริงกระจ่างชัดได้แล้ว ก็ต้องดำเนินการสืบหาพยานหลักฐานเพิ่มเติมขึ้นเพื่อให้สามารถเข้าถึงความจริงแท้ในคดีให้ได้ ซึ่งในประเทศสหพันธสาธารณรัฐเยอรมัน การค้นหาความจริงตามเนื้อหา ไม่เพียงผูกพันให้ศาลมีหน้าที่ค้นหาความจริงเท่านั้น แต่ยังใช้บังคับแก่เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการสอบสวนฟ้องร้องซึ่งได้แก่ ตำรวจและพนักงานอัยการด้วย²⁴

²² ณรงค์ ในหาญ. (2550). *กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเล่ม 1* (พิมพ์ครั้งที่ 9). กรุงเทพฯ : วิทยุชน หน้า 35-36.

²³ ในประเทศสหพันธสาธารณรัฐเยอรมัน ถือว่าการค้นหาความจริงตามแบบนี้เป็นหลักการค้นหาความจริงตามกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งซึ่งจะพิจารณาพยานหลักฐานที่คู่ความยอมรับว่าจะใช้เป็นพยานหลักฐานในคดี

²⁴ Wemer F.Ebke and Matthew W.Finkin, *Introduction to German Law*. (The Hague : Kluwer Law International, 1996). p. 428.

การค้นหาความจริงตามเนื้อหา มุ่งให้ทุกองค์กรของรัฐในคดีอาญาหาความจริงแท้ในคดี ถ้าหากปรากฏว่าระหว่างการรวบรวมพยานหลักฐาน ได้พบข้อสงสัยหรือหลักฐานเบื้องต้นว่าผู้กล่าวหาจะเป็นผู้บริสุทธิ์หรือเป็นข้อต่อสู้ของผู้ถูกกล่าวหา ก็ต้องดำเนินการค้นหาข้อเท็จจริงในด้านที่เป็นคุณแก่ผู้กล่าวหาด้วย แต่ทั้งนี้การดำเนินการดังกล่าวต้องอยู่บนหลักที่ว่าเพื่อการค้นหาความจริงในคดีให้ปรากฏ²⁵

2.2.2 วัตถุประสงค์การตรากฎหมายในการตรวจสอบการตาย

ในนามอารยะประเทศต่างยอมรับในคุณค่าของชีวิตมนุษย์ (a high value on human life) ด้วยเหตุนี้ หากมีการประทุษร้ายต่อชีวิตของบุคคลใดขึ้น จึงต้องมีการตรวจสอบเพื่อให้ได้ความว่าความตายนั้นเกิดขึ้นได้อย่างไร ใครเป็นผู้ประทุษร้าย ดังนั้น รัฐจึงได้มีการตรากฎหมายเพื่อกำหนดกลไกที่จะตรวจสอบประเภทของความตายซึ่งปรากฏว่า เป็นความตายที่เกิดขึ้นโดยผิดธรรมชาติ (unnatural death) และจะต้องอธิบายถึงการเกิดขึ้นของสาเหตุดังกล่าว ทั้งนี้ประโยชน์ที่ได้จากการตรวจสอบความตาย นอกจากจะเป็นการพิสูจน์ความรับผิดชอบทางอาญาแล้ว ยังจะนำไปสู่การแสวงหาวิธีการป้องกันอันตรายที่เกิดขึ้นโดยสาเหตุเดียวกันนั้นได้ในอนาคต รวมไปถึงการกำหนดสิทธิของประชาชนในการเข้าร่วมตรวจสอบความตายนั้นด้วย (public accountability)²⁶

กระบวนการยุติธรรมเป็นกระบวนการตามกฎหมายที่มุ่งในการรักษาความสงบเรียบร้อยของสังคม โดยการนำตัวผู้กระทำความผิดทางอาญามาลงโทษ และในขณะเดียวกันก็มุ่งการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของผู้กระทำความผิดให้ต่อสู้ข้อกล่าวหาอย่างเป็นธรรม อีกทั้งยังเป็นกระบวนการที่จะต้องปกป้องและคุ้มครองสิทธิของผู้ได้รับความเสียหายจากการกระทำผิดให้ได้รับการเยียวยาทั้งจากรัฐและผู้ที่เกี่ยวข้องกับความเดือดร้อนเสียหายด้วย ดังนั้น กระบวนการยุติธรรมจึงเป็นกระบวนการตามกฎหมายที่ส่งผลกระทบถึงสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์ในหลายด้านและหลายฝ่ายด้วยกัน

²⁵ Nigel G.Foster and Satish Sule, German Legal system & Laws, 3rd edition (New York : Oxford University Press, 2002). pp. 342-343.

²⁶ Barbara Pattor. The Fatlaity Inquiries Act : A Discussion Paper (Halifax : Department of Justice, 1990). p. 1.

2.3 หลักการเกี่ยวกับการชันสูตรพลิกศพ

2.3.1 ความหมาย

ชันสูตรพลิกศพ ประกอบด้วยคำว่า ชันสูตร พลิก ศพ

ชันสูตร²⁷ เป็นคำกริยา หมายถึง สอบสวนโดยเหตุผล ตรวจตรา เพื่อหาหลักฐานข้อเท็จจริง พลิก²⁸ เป็นคำกริยา หมายถึง กลับ เปลี่ยน

ศพ²⁹ เป็นคำนาม หมายถึง ซากศพ ร่างคนที่ตายแล้ว

สำหรับความหมายของคำว่า “การชันสูตรพลิกศพ” นั้นมีผู้ให้ความหมายไว้หลายอย่าง แต่ที่ใกล้เคียงกัน ดังนี้ เช่น

- 1) การชันสูตรพลิกศพ เป็นการกระทำเพื่อให้รู้ว่าการตายของบุคคลเกิดจากอะไร³⁰
- 2) การชันสูตรพลิกศพ คือการตรวจสอบศพเพื่อค้นหาสาเหตุและพฤติการณ์ที่ทำให้เกิดการตายนั่นขึ้น³¹
- 3) การชันสูตรพลิกศพ³² คือ การตรวจพิจารณาศพผู้ใดเพื่อทราบว่ายตายไปเพราะเหตุใด และศพนั้นเป็นของใครแน่ และรายละเอียดอื่นๆ เท่าที่จำเป็นแก่การสอบสวนเพื่อให้รู้ถึงข้อที่กล่าวข้างต้น
- 4) การชันสูตรพลิกศพ หมายถึง การตรวจร่างกายของผู้ตายเพื่อให้ทราบสาเหตุการตายที่แท้จริง นอกจากนั้นยังหมายรวมถึงการตรวจชันสูตรเพื่อให้ทราบว่า ผู้ตายคือใคร ตายเมื่อใดอีกด้วย³³
- 5) การชันสูตรพลิกศพ เป็นวิธีการในการตรวจสอบร่างกายของผู้ตาย เพื่อค้นพบถึงสาเหตุและพฤติการณ์ที่ทำให้เกิดการตายแก่บุคคลนั้น³⁴

²⁷ ราชบัณฑิตยสถาน. (2542). พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542. หน้า 262.

²⁸ แหล่งเดิม.

²⁹ แหล่งเดิม.

³⁰ แว่ว ยอดพุง. (2510). คำอธิบายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาและพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแขวงและวิธีพิจารณาความอาญาในศาลแขวง. หน้า 227.

³¹ คณิต ฌ นคร ก (2549). กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา. หน้า 471.

³² ลัญญา ธรรมศักดิ์. (2524). คำอธิบายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา. หน้า 175.

³³ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช. (2528). เอกสารการสอนชุดวิชา กฎหมายวิธีสบัญญัติ 3 หน่วยที่ 8-15. หน้า 343.

³⁴ คณิง ภาไชย. (2530). กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เล่ม 1. หน้า 321-322.

6) การชันสูตรพลิกศพ คือ การตรวจพิจารณาว่าศพนี้เป็นศพใคร ดายเพราะเหตุใด และรายละเอียดอื่นๆ เพื่อเป็นแนวทางในการสอบสวนต่อไป³⁵

7) การชันสูตรพลิกศพก็คือ การตรวจศพยังสถานที่พบศพหรืออาจตรวจศพยังสถานที่ตรวจศพก็ได้ เป็นเรื่องที่แพทย์และพนักงานสอบสวนตลอดจนญาติที่เกี่ยวข้องจะต้องทราบ เพื่อจะได้การอย่างใดอย่างหนึ่งให้ถูกต้องตามกฎหมาย หรือในกรณีการตายที่เป็นปัญหาทางด้านคดี เพื่อจะได้ร่องรอยและหลักฐานรวดเร็ว เพื่อนำความยุติธรรมสู่ญาติมิตรผู้ตาย และประชาชน ทั้งยังหาสาเหตุว่าการตายเกิดจากอะไร ดายนานเท่าไร เกี่ยวพันกับบาดแผลใหม่หรือไม่ อะไรเป็นสาเหตุของการตายแน่นอน เกิดจากพยาธิสภาพใหม่หรือเก่าหรือทั้งสองอย่าง³⁶

2.3.2 วัตถุประสงค์

1) เพื่อทราบถึงเหตุตายและพฤติการณ์ที่ตาย

เหตุตายหรือสาเหตุการตาย หมายถึง เหตุที่ทำให้เกิดการตายขึ้นทโดยตรงหรือในทางวิทยาศาสตร์การแพทย์ เหตุตาย หมายถึง การเปลี่ยนแปลงทางสรีรวิทยา ที่ทำให้ตาย หรือในทางสถิติ เหตุตาย หมายถึง พยาธิสภาพหรือโรค ความพิการ อันตราย หรือพิษที่ทำให้ตาย โดยตรงหรือโดยอ้อม³⁷

พฤติการณ์ที่ตาย หมายถึง การตายนั้นเกิดขึ้นจากกรณีใด ได้แก่ เกิดจากการกระทำของตนเอง ถูกผู้อื่นกระทำ ถูกสัตว์ทำร้าย อุบัติเหตุ หรือเป็นการตายโดยธรรมชาติ

2) เพื่อทราบว่าผู้ตายเป็นใคร

3) เพื่อทราบถึงสถานที่และเวลาตาย

4) ถ้าเป็นกรณีที่ถูกทำร้ายตายก็ตรวจพิสูจน์เพื่อให้ทราบว่าใครเป็นผู้ทำร้ายหรือมีใครเกี่ยวข้องบ้างเท่าที่จะพอบอกได้

2.3.3 แนวคิดและหลักการทางกฎหมาย

ความผิดต่อชีวิตนั้นถือว่าเป็นความผิดที่รุนแรง เพราะคุณธรรมในทางกฎหมายนั้น ถือการคุ้มครองชีวิตเป็นเรื่องสำคัญ³⁸ บ้านเมืองใดที่มีกฎหมายมารองรับความผิดต่อชีวิตได้อย่างรัดกุมก็จะมีผลให้บ้านเมืองนั้นมีความเป็นอยู่อย่างสุขสงบ จึงเป็นได้ว่า มาตรการซึ่งกำหนดขึ้น

³⁵ ระพี แม้นโกศล. (2530, มกราคม). “การชันสูตรพลิกศพ.” *แพทยสภาสาร*, 15, 1. หน้า 29.

³⁶ Charles E. O'Hara. (1975). *Fundamental of Criminal Investigation*. p. 501. อ้างถึงใน ทศนะ สุวรรณจุฑะ. (2531). *นิติเวชศาสตร์*. หน้า 199-200.

³⁷ วิฑูรย์ อึ้งประพันธ์ ข (2507, มกราคม). “เหตุตาย.” *สารศิริราช*, 16, 1. หน้า 527-528.

³⁸ กลนิติ ณ นคร ข (2553). *กฎหมายอาญาภาคความผิด*. หน้า 47.

เพื่อหาสาเหตุแห่งความตาย คือ “การชันสูตรพลิกศพ” ซึ่งมีความสำคัญมากและกฎหมายของทุกประเทศก็ระบุให้มีการชันสูตรพลิกศพ³⁹ และมีหลักการทางกฎหมายดังนี้

2.3.3.1 เพื่อช่วยเหลือกระบวนการยุติธรรมและพนักงานสอบสวน

เพื่อให้ได้หลักฐาน และข้อเท็จจริงการตรวจศพ และผ่าศพ โดยเฉพาะในคดีฆาตกรรม เช่น ทราบว่าผู้ตายเป็นใคร ตายมานานเท่าใด สาเหตุตาย และพฤติการณ์ที่ตายได้ว่าเป็นการตายแบบอุบัติเหตุ ฆ่าตัวตาย หรือเป็นการถูกฆ่าตาย ในทางปฏิบัติเพื่อให้ได้ข้อเท็จจริง อาจต้องไปยังสถานที่เกิดเหตุตรวจด้วย เพื่อสรุปผลหาพฤติการณ์ที่ตายได้แน่ชัดขึ้น

2.3.3.2 เพื่อป้องกันคนบริสุทธิ์ให้พ้นข้อหาว่าเป็นผู้ประกอบอาชญากรรม

เพราะในบางครั้ง การตายที่เกิดขึ้นเป็นการตายโดยธรรมชาติ อาจถูกกล่าวหาว่าเป็นคนฆ่า เช่น คนร้ายวิ่งหนีตำรวจซึ่งมีอายุมากตำรวจหกล้มเอง และมีบาดแผลฟกช้ำที่หน้าอกและแขนขาต่อมาเกิดอาการเขียว หมดสติและตาย สาเหตุตายอาจเป็นจากโรคธรรมชาติ เช่น หัวใจวายจากเส้นเลือดไปเลี้ยงหัวใจตีบ หรืออาจตายจากหกล้มหัวและหน้าอกฟาดพื้น แล้วเลือดออกในเนื้อสมองก็ได้ ถ้าตรวจศพและผ่าอย่างละเอียดก็สามารถบอกได้ว่า สาเหตุการตายและพฤติการณ์ที่ตายคืออะไร

2.3.3.3 เพื่อเป็นการช่วยเหลือและให้ความยุติธรรมในคดีแพ่ง

1) การประกันชีวิตและประกันอุบัติเหตุต่างๆ ในแง่ของการประกันชีวิตถ้าเป็นการตายโดยผิดธรรมชาติ เช่น อุบัติเหตุทางบริษัทประกันชีวิต อาจจะต้องจ่ายค่าประกัน 2 เท่า แต่บางครั้งผู้เอาประกันกินยาฆ่าตัวตาย ทางบริษัทประกันชีวิตอาจจะไม่จ่ายค่าประกันก็ได้ บางครั้งผู้รับประโยชน์อาจฆ่าคนที่มิประกันแล้วอำพรางให้เป็นอุบัติเหตุเพื่อจะรับเงินประกันก็ได้

2) การจ่ายเงินทดแทนในการทำงานจากโรคที่เกิดจากการทำงานและถึงแก่ความตาย

3) ช่วยตอบปัญหาต่างๆ จากการตายเพื่อช่วยในกระบวนการยุติธรรม เช่น บอกสาเหตุว่าเป็นการตายจากธรรมชาติ⁴⁰ ไม่ว่าถูกวางยาพิษหรือให้การรักษาการพยาบาลไม่ทัน ตัวอย่างเช่น ผู้ตายป่วยด้วยโรคหัวใจมีมรคมาก ได้ทำพินัยกรรมยกทรัพย์ให้กับคนใกล้ชิด เมื่อเกิดการตายขึ้นญาติสงสัยว่าคนใกล้ชิดอาจวางยาเพื่อหวังมรดกหรือหวังเหนี่ยวไม่ให้การรักษา เพื่อให้คนไข้ตายจากโรคหัวใจ หรือหวังเหนี่ยว เพื่อให้ไปโรงพยาบาลไม่ทัน เพราะกลัวว่า ถ้ามีชีวิตต่อไปอาจเปลี่ยนใจทำพินัยกรรมใหม่ การตรวจศพอย่างละเอียดก็สามารถบอกได้ว่า เป็นการตาย

³⁹ Voigt, Jorgen. (1977, July-December). “Legal Medicine in Europe.” *Forensic Science* 10. pp. 3-86.

⁴⁰ สมชาย ผลเอี่ยมเอก ก (2525). นิติพยาธิวิทยา. หน้า 2-4.

จากโรครธรรมชาติจริง คือโรคหัวใจไม่ได้ถูกวางยาพิษและถึงแม้จะไปโรงพยาบาลทัน ก็จะต้องตาย เพราะหัวใจหยุดนานแล้ว

2.3.4 องค์การผู้ชันสูตรพลิกศพ

การชันสูตรพลิกศพเป็นกระบวนการหนึ่งในการสอบสวนคดีอาญา ซึ่งเป็นงานสืบสวน สอบสวนการตายของบุคคลที่ตายโดยผิดธรรมชาติ ได้แก่ การรวบรวมพยานหลักฐานจากศพ และสถานที่พบศพ ตลอดจนการผ่าศพตรวจและการตรวจวัตถุพยานจากศพ ซึ่งหลักการที่สำคัญในการชันสูตรพลิกศพ ก็คือ หลักการค้นหาความจริง ซึ่งผู้ที่มีหน้าที่ชันสูตรพลิกศพทุกฝ่ายจะต้องให้ความสำคัญและปฏิบัติตามหลักดังกล่าว โดยต้องทำหน้าที่ค้นหาสาเหตุและพฤติการณ์ที่ตาย

ซึ่งกลุ่มประเทศในทวีปยุโรปได้ให้ความสำคัญของการชันสูตรพลิกศพ โดยถือว่าการชันสูตรพลิกศพเป็นกระบวนการที่จะช่วยคุ้มครองสิทธิของประชาชน และเชื่อมั่นว่า การดำเนินการที่ได้มาตรฐานนั้นจะสามารถตรวจสอบการใช้อำนาจของเจ้าหน้าที่ของรัฐในกรณีที่เจ้าหน้าที่เข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องกับการเสียชีวิตได้ด้วย

การจัดองค์กรของรัฐที่จะทำหน้าที่ชันสูตรพลิกศพนั้นมีส่วนสำคัญต่อประสิทธิภาพในการตรวจสอบและถ่วงดุลการใช้อำนาจ จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องกำหนดอำนาจหน้าที่ของแต่ละองค์กรให้สามารถตรวจสอบการดำเนินการซึ่งกันและกัน และกระบวนการต้องเป็นไปอย่างโปร่งใส ซึ่งระบบการชันสูตรพลิกศพที่นานาประเทศใช้กันมีอยู่ 3 ระบบ ซึ่งพิจารณาจากองค์กรหลักที่ทำหน้าที่รับผิดชอบการชันสูตรพลิกศพ อันได้แก่ ระบบตำรวจ (Police System) ระบบผู้พิพากษาหรือศาล (Coroner System) และระบบแพทย์สอบสวน (Medical examiner System)

ระบบการชันสูตรพลิกศพที่จะถือว่าเป็นระบบที่ดีและมีประสิทธิภาพในการค้นหาความจริงนั้นมิได้ขึ้นอยู่กับองค์กรหลักที่ทำหน้าที่รับผิดชอบว่าจะต้องเป็นตำรวจ ศาล หรือแพทย์ แต่ความสำคัญนั้นขึ้นอยู่กับกระบวนการวางระบบให้องค์กรทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง สามารถตรวจสอบการดำเนินการซึ่งกันและกัน และตรวจสอบความชอบด้วยกฎหมายของการชันสูตรพลิกศพนั้น

โดยสภาเศรษฐกิจและสังคมขององค์กรสหประชาชาติ ได้แนะนำหลักว่าด้วยการป้องกันและการสอบสวนอย่างมีประสิทธิภาพเกี่ยวกับการวิสามัญฆาตกรรม และการลงโทษประหารชีวิตที่ไร้เหตุผลและรวบรัด (Principle on the Effective Prevention and Investigation of Extra-legal, Arbitrary and Summary Executions) เมื่อวันที่ 24 พฤษภาคม ค.ศ. 1989 โดยมีความ

มุ่งหมายให้แต่ละประเทศมีมาตรการในการป้องกันวิสามัญฆาตกรรมและคุ้มครองสิทธิของผู้ตาย และญาติของผู้ตายที่มีประสิทธิภาพ และสามารถอำนวยความสะดวกได้ โดยมีสาระสำคัญดังนี้⁴¹

ข้อ 9 “จะต้องมีการสอบสวนที่มีความพร้อม ครบถ้วน และเป็นธรรม กรณีที่เกิดการวิสามัญฆาตกรรมหรือการประหารชีวิตบุคคลอื่นโดยไร้เหตุผลและรวบรัดดังกล่าว รวมถึงคดีที่มีผู้ร้องทุกข์ว่าญาติของตนหรือบุคคลอื่นที่เกี่ยวข้องถึงแก่ความตาย โดยผิดธรรมชาติในระหว่างเวลาที่เกิดเหตุการณ์ดังกล่าว รัฐบาลจะต้องจัดให้มีเจ้าหน้าที่และวิธีพิจารณาความโดยเฉพาะสำหรับการสอบสวนหาความจริงนั้น การสอบสวนมีความมุ่งหมายที่จะค้นหาสาเหตุ พฤติการณ์ และเวลาที่ตาย บุคคลที่จะต้องรับผิดชอบ ตลอดจนรูปแบบหรือการปฏิบัติที่นำไปสู่ความตาย ดังกล่าว นอกจากนี้การสอบสวนนั้นยังต้องรวมถึงการชันสูตรพลิกศพด้วยวิธีที่เหมาะสม ตลอดจนการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์พยานหลักฐานทั้งที่เป็นวัตถุและเอกสารและคำให้การของพยานต่างๆ การสอบสวนยังต้องจำแนกให้เห็นชัดเจนว่าการตายที่เกิดขึ้นเป็นการตายโดยธรรมชาติ อุบัติเหตุ ฆ่าตัวตาย หรือการฆาตกรรม”

ข้อ 13 “ศพนั้นจะต้องถูกจัดเตรียมพร้อมให้แพทย์ผู้ทำการชันสูตรพลิกศพสามารถดำเนินการชันสูตรพลิกศพได้อย่างรวดเร็ว ในการที่แพทย์ทำการชันสูตรพลิกศพนั้น อย่างน้อยต้องพยายามบ่งชี้ให้ได้ถึงสาเหตุและลักษณะการตาย กับจะต้องตรวจสอบให้ทราบถึงเวลาและสถานที่ที่ตายเท่าที่จะกระทำได้ ฟังบันทึกภาพสีของสภาพศพเพื่อรวมไว้ในรายงานชันสูตรพลิกศพ เพื่อเป็นพยานหลักฐานในการสอบสวนนั้นด้วย นอกจากนี้รายงานชันสูตรพลิกศพจะต้องมีการบรรยายถึงสภาพบาดแผลของผู้ตายรวมถึงพยานหลักฐานอื่นที่เกี่ยวข้องกับการถูกทำร้าย”

ข้อ 14 “ผู้ที่ทำหน้าที่ชันสูตรพลิกศพนั้นจะต้องสามารถทำหน้าที่ได้อย่างเป็นธรรมและเป็นอิสระจากบุคคลหรือหน่วยงานใดหรือองค์กรใดๆ ที่เกี่ยวข้องกับการตายนั้น ทั้งนี้เพื่อเป็นหลักประกันว่าชันสูตรพลิกศพจะทำให้ได้ข้อมูลตรงกับความเป็นจริง”

ข้อ 17 “จะต้องมีการจัดทำรายงานการสอบสวนเป็นลายลักษณ์อักษรภายในเวลาอันควร ตามระดับความยากง่ายของการสอบสวนคดีนั้น รายงานดังกล่าวพึงมีการเปิดเผยในทันที โดยจะต้องแสดงถึงขอบเขตของการค้นหาความจริง หลักเกณฑ์และวิธีที่ใช้ในการตรวจสอบพยานหลักฐาน ตลอดจนการสรุปและความเห็นทั้งต่อข้อเท็จจริงและข้อกฎหมาย ในรายงานนั้น ยังต้องบรรยายถึงรายละเอียดของพฤติการณ์พิเศษที่เกิดขึ้น และพยานหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับการนั้น กับจะต้องมีบัญชีรายชื่อของพยานบุคคลที่ให้ปากคำ เว้นแต่รายที่มีความจำเป็นต้องปกปิด เพื่อคุ้มครองความ

⁴¹ กิตติพงษ์ กิตยารักษ์, ชาติ ชัยเดชสุริยะ และณัฐวสา ฉัตรไพฑูรย์. (2547). *มาตรฐานองค์การสหประชาชาติว่าด้วยการยุติธรรมทางอาญา*. หน้า 135-138.

ปลอดภัย รัฐบาลจะต้องให้คำตอบต่อรายงานการสอบสวนดังกล่าวหรือแจ้งว่า จะมีการดำเนินการอย่างไรขั้นตอนต่อไปนั้นภายในเวลาอันสมควร”

โดยสรุปแล้วหลักการดังกล่าวได้วางหลักการพื้นฐานไว้ดังนี้

1) หลักประกันในการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน ซึ่งรัฐจะต้องจัดเตรียมบุคลากรที่มีความพร้อมในการสอบสวน และต้องมีกระบวนการชั้นสูตรพลิกศพให้เหมาะสม เพื่อให้การค้นหาความจริงเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดความยุติธรรมแก่ทุกฝ่าย

ซึ่งเป็นไปตามหลักการค้นหาความจริง หรือหลักการตรวจสอบ ซึ่งการตรวจสอบความจริงของเรื่องเกิดขึ้นนั้น โดยเจ้าพนักงานทุกฝ่ายมีหน้าที่จะต้องตรวจสอบความจริงทุกเรื่อง ทุกประเด็น และโดยปราศจากข้อผูกมัดใดๆ

2) คุณสมบัติของผู้ทำการชันสูตรพลิกศพ ต้องเป็นแพทย์ผู้เชี่ยวชาญทางนิติเวชศาสตร์ ซึ่งต้องสามารถทำหน้าที่ได้อย่างเป็นธรรมและเป็นอิสระจากบุคคลหรือหน่วยงานใดและรวมทั้งมีสิทธิตรวจสอบข้อมูลทั้งหมดที่ได้จากการสอบสวน

2.3.5 การมีส่วนร่วมของญาติผู้ตาย

หลักก่อดำรงการป้องกันและการสอบสวนอย่างมีประสิทธิภาพเกี่ยวกับการวิสามัญฆาตกรรม และการลงโทษประหารชีวิตที่ไร้เหตุผลและรวบรัด ซึ่งนำเสนอโดยสภาเศรษฐกิจและสังคม ขององค์การสหประชาชาตินั้น นอกจากจะวางหลักการเกี่ยวกับองค์กรผู้ทำหน้าที่ชันสูตรพลิกศพแล้ว ยังกล่าวถึงการมีส่วนร่วมของญาติของผู้ตายในกระบวนการชันสูตรพลิกศพด้วย ดังนี้

ข้อ 16 “ครอบครัวของผู้ตายและผู้แทนโดยชอบของบุคคลเหล่านั้นพึงมีสิทธิได้รับการแจ้งรวมทั้งมีสิทธิเข้าไปฟังหรือตรวจสอบข้อมูลทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกับการสอบสวน กับพึงมีสิทธิแสดงพยานหลักฐานอื่นเพื่อประโยชน์ต่อการสอบสวนนั้น ครอบครัวของผู้ตายพึงมีสิทธิที่จะขอให้ มีบุคคลที่มีความรู้ด้านการแพทย์หรือผู้ทรงคุณวุฒิที่เกี่ยวข้องเข้าไปสังเกตการณ์ในการชันสูตรพลิกศพนั้นได้ด้วย ในกรณีที่มีการตรวจสอบสภาพศพเสร็จแล้วพึงมีการปิดประกาศเกี่ยวกับการสอบสวนการตายนั้น ซึ่งจะต้องมีการแจ้งให้ครอบครัวหรือญาติผู้ตายได้ทราบในทันทีด้วย ศพของผู้ตายจะต้องถูกส่งมอบให้แก่ครอบครัวหรือญาติของผู้ตายดังกล่าวภายหลังการสอบสวนเสร็จสิ้น”

ซึ่งหลักการดังกล่าวได้กำหนดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมไว้ดังนี้

- 1) สิทธิได้รับการแจ้งถึงการสอบสวนการตาย และผลการสอบสวนการตายนั้น
- 2) สิทธิเข้าฟังหรือตรวจสอบข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการสอบสวน และสิทธิในการแสดงพยานหลักฐานต่างๆ
- 3) สิทธิที่จะขอให้ มีบุคคลที่มีความรู้ด้านการแพทย์ หรือผู้ทรงคุณวุฒิเข้าร่วมสังเกตการณ์ในการชันสูตรพลิกศพด้วย

ซึ่งตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทยแล้ว ญาติของผู้ตายได้รับการประกันสิทธิและมีสิทธิตามที่กล่าวข้างต้นไว้เกือบครบถ้วนแล้ว ยังขาดแต่เพียงสิทธิการตั้งบุคคลเข้าร่วมในการสังเกตการณ์ในการชันสูตรพลิกศพเท่านั้น ซึ่งหากได้มีการบัญญัติรับรองสิทธิไว้ จะทำให้การโต้แย้งเกี่ยวกับกระบวนการว่าได้กระทำไปโดยชอบด้วยกฎหมายหรือไม่ หรือสาเหตุของการตายถูกต้องหรือไม่ลดลง เพราะญาติของผู้ตายได้รับรู้กระบวนการในการชันสูตรพลิกศพ และมีโอกาสโต้แย้งในขณะทำการชันสูตรพลิกศพ ซึ่งจะทำให้เกิดการยอมรับและสร้างความน่าเชื่อถือให้เกิดขึ้นในกระบวนการชันสูตรพลิกศพ

2.4 ระบบการชันสูตรพลิกศพตามมาตรฐานสากล

โดยที่แต่ละประเทศมีประวัติศาสตร์ความเป็นมา และแนวคิดที่แตกต่างกัน ส่งผลให้มีระบบการชันสูตรพลิกศพที่แตกต่างกันไป ซึ่งในปัจจุบันอาจแบ่งการชันสูตรพลิกศพ ออกตามประเภทขององค์กรผู้มีอำนาจหน้าที่และรับผิดชอบในการชันสูตรพลิกศพได้เป็น 5 ระบบ คือ

2.4.1 ระบบศาล (Court system)

การชันสูตรพลิกศพระบบศาล คือระบบที่ให้ศาลหรือผู้ได้รับมอบอำนาจจากศาล มีอำนาจหน้าที่โดยตรงในการชันสูตรพลิกศพ พนักงานสอบสวนหรือตำรวจอาจมีส่วน เข้ามาร่วมงานด้วยได้ แต่ต้องอยู่ภายใต้อำนาจศาล ซึ่งอาจแบ่งออกเป็น 2 ระบบย่อย ดังนี้

2.4.1.1 ระบบโคโรเนอร์ (Coroner system)

เป็นระบบที่ให้อำนาจศาลทำการสืบสวนการตายที่เกิดขึ้นจากการกระทำความผิดทางอาญาหรือการตายที่ไม่ทราบสาเหตุ โดยผู้ทำการสอบสวนในนามของศาล เรียกว่า Coroner⁴² ซึ่งอาจจะเป็นนักกฎหมายหรือแพทย์ที่ได้รับแต่งตั้งจากสภาท้องถิ่นซึ่งอยู่ในเขตอำนาจของศาลนั้น โดยโคโรเนอร์จะมีความเป็นอิสระจากรัฐบาลและจะทำงานตามหน้าที่ที่ได้รับจากศาลเท่านั้น ซึ่งระบบนี้ใช้อยู่ในประเทศอังกฤษ ออสเตรเลีย แคนาดา และในบางมลรัฐของสหรัฐอเมริกา เป็นต้น

(1) ประเทศอังกฤษ

ได้ให้อำนาจศาลทำการสืบสวนสอบสวนการตายที่เกิดจากการกระทำความผิดทางอาญา การตายที่ไม่ทราบสาเหตุ การตายที่แพทย์ไม่สามารถออกใบรับรองการตาย และการตายในระหว่างหรือภายหลังการผ่าตัด ผู้ทำการสอบสวนในนามของศาล เรียกว่า Coroner โดยมีเจ้าหน้าที่ของศาลเป็นผู้ช่วยในการชันสูตรพลิกศพ

⁴² วิสูตร ฟองศิริไพมูลย์. (2532). การชันสูตรพลิกศพกับการดำเนินคดีอาญา. หน้า 124-125.

นอกจากนี้ยังมีเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการทำงานของโคโรเนอร์ดัว ได้แก่ พนักงานสอบสวนของโคโรเนอร์ ซึ่งก็คือ ตำรวจประจำท้องถิ่นที่มาปฏิบัติงานภายใต้การควบคุมดูแลของโคโรเนอร์ โดยจะทำหน้าที่ตั้งแต่แจ้งให้โคโรเนอร์ทราบเมื่อมีการพบศพ ปฏิบัติตามคำแนะนำของโคโรเนอร์ และประสานงานไปยังหน่วยงานหรือบุคคลที่เกี่ยวข้อง

2.4.1.2 ระบบผู้พิพากษา (Judge system)

เป็นระบบที่ผู้พิพากษาเป็นผู้มีอำนาจสอบสวนการตายโดยฆาตกรรมชาติ และการตายที่เกิดจากการกระทำของเจ้าหน้าที่ของรัฐ ประเทศที่ใช้ระบบนี้ได้แก่ เยอรมัน ฝรั่งเศส

ในประเทศเยอรมันนั้น ระบบการชันสูตรพลิกศพและระบบงานนิติเวช จะมีความซับซ้อน เนื่องจากแต่ละรัฐมีการใช้กฎหมายที่มีรายละเอียดปลีกย่อยแตกต่างกันไป เมื่อมีการตายโดยฆาตกรรมชาติเกิดขึ้น การชันสูตรพลิกศพจะต้องมีพนักงานอัยการหรือผู้พิพากษาร่วมในการชันสูตรพลิกศพนั้นด้วย และหากมีกรณีที่จะต้องผ่าศพเพื่อตรวจดูภายในจะต้องได้รับคำสั่งอนุญาตจากผู้พิพากษาหรือพนักงานอัยการ และพนักงานอัยการหรือผู้พิพากษาจะต้องเข้าร่วมในการผ่าศพเพื่อพิสูจน์ด้วย⁴³

2.4.2 ระบบแพทย์สอบสวน (Medical examiner system)

พัฒนามาจากระบบโคโรเนอร์ โดยเริ่มเมื่อปี ค.ศ. 1877 ในรัฐแมสซาชูเซตส์ ประเทศสหรัฐอเมริกา เป็นระบบที่แพทย์เป็นผู้สั่งการและดำเนินการ เมื่อได้รับการแจ้งการตาย แพทย์จะเป็นผู้พิจารณาว่า กรณีใดเป็นการตายโดยธรรมชาติต้องทำการชันสูตรพลิกศพและหรือผ่าศพตรวจ โดยความร่วมมือของเจ้าพนักงานสอบสวนในการค้นหาพยานหลักฐาน หาข้อมูลเพิ่มเติมหรือตรวจสอบสถานที่เกิดเหตุ ซึ่งประเทศที่ใช้ระบบนี้ได้แก่

⁴³ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเยอรมัน มาตรา 87 (1) “The post mortem examination shall be made by the public prosecution office and, upon application by the public prosecution office, also by the judge with the assistance of a physician. The physician shall not be called in if this is obviously not necessary for clarification of the facts.”

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเยอรมัน มาตรา 87 (4) “The autopsy and exhumation of an interred corpse shall be ordered by the judge; the public prosecution office shall be authorized to order such action if the success of the investigation were to be endangered by a delay. Where exhumation is ordered, notification of a relative of the deceased person has to be ordered at the same time, if the relative can be located without special difficulty and the purpose of the investigation is not endangered by such notification.”

1) ประเทศสหรัฐอเมริกา

การสอบสวนการตายในประเทศสหรัฐอเมริกานั้น เป็นไปตามกฎหมายของแต่ละรัฐ ซึ่งมีทั้งระบบโคโรเนอร์และระบบแพทย์สอบสวน โดยทั้งโคโรเนอร์และแพทย์สอบสวนต่างก็เป็นเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบในการสอบสวนภายใต้เขตอำนาจที่ได้รับจากรัฐหรือท้องถิ่น

ระบบแพทย์สอบสวนในสหรัฐอเมริกายังมีความแตกต่างในเรื่องของโครงสร้างและอำนาจหน้าที่ โดยขึ้นอยู่กับว่าได้รับแต่งตั้งจากเคาน์ตีหรือรัฐ

ในกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของรัฐเท็กซัส ได้กำหนดให้แพทย์สอบสวนมีอำนาจหน้าที่ในการชันสูตรพลิกศพร่วมกับจัสติส ออฟ เดอะ พีส (Justice of the peace) และการผ่าศพเพื่อตรวจพิสูจน์ให้กระทำโดยแพทย์สอบสวน ส่วนในกฎหมายว่าด้วยการชันสูตรพลิกศพของรัฐมิชิแกน ได้กำหนดให้แพทย์สอบสวนประจำเคาน์ตี (County Medical Examiner) เป็นผู้มีอำนาจหน้าที่ในการชันสูตรพลิกศพ

ในรัฐมิชิแกน ใช้ระบบแพทย์สอบสวนประจำเคาน์ตีเช่นเดียวกัน โดยจะแบ่งเขตอำนาจหน้าที่ความรับผิดชอบออกเป็นแต่ละเคาน์ตี ซึ่งจะมีเจ้าหน้าที่อื่นคอยช่วยเหลือสนับสนุนการทำงานด้วย เช่น ผู้แทนแพทย์สอบสวนประจำเคาน์ตี เจ้าหน้าที่สืบสวนสอบสวน และนิติพยาธิแพทย์ เป็นต้น

2) ประเทศญี่ปุ่น

ระบบแพทย์สอบสวนเกิดขึ้นในประเทศญี่ปุ่น เมื่อ ค.ศ. 1948 โดยใช้ระบบนี้ในเมืองใหญ่ เช่น โตเกียว โอซากาма โอซากา และโกเบ เป็นต้น และได้มีการจัดตั้งสำนักงานแพทย์สอบสวนเช่นเดียวกับประเทศสหรัฐอเมริกา กระจายไปทั่วประเทศญี่ปุ่น⁴⁴

สำนักงานแพทย์สอบสวนแห่งแรก คือ สำนักงานแพทย์สอบสวนประจำกรุงโตเกียว ซึ่งก่อตั้งขึ้นตามมาตรา 8 แห่งกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองการชันสูตรพลิกศพ โดยมีหน้าที่รับผิดชอบในการชันสูตรพลิกศพ เพื่อค้นหาสาเหตุและพฤติการณ์การตายในเขตพื้นที่ของกรุงโตเกียว เมื่อมีการตายโดยธรรมชาติเกิดขึ้น เจ้าหน้าที่ตำรวจจะแจ้งไปยังสำนักงานเพื่อขอให้แพทย์สอบสวนเดินทางไปยังสถานที่พบศพหรือที่ศพนั้นอยู่ แล้วทำการสอบสวนสาเหตุการตาย ส่วนเจ้าหน้าที่ตำรวจจะทำการสืบสวนร่วมกันด้วย⁴⁵

⁴⁴ วิฑูรย์ อึ้งประพันธ์ ค (2537, พฤศจิกายน-ธันวาคม). “การศึกษาระบบงานนิติเวชของไทยและต่างประเทศ.” *คุณภาพ*, 6, 41. หน้า 93.

⁴⁵ Munesuke Shoji. (1996). “History and present status of the Tokyo Metropolitan Medical Examiner System.” *80 Forensic Science International* 23. pp. 24-26.

2.4.3 ระบบตำรวจ (Police system)

การชันสูตรพลิกศพระบบตำรวจ เป็นระบบที่เจ้าพนักงานสอบสวนหรือตำรวจมีอำนาจหน้าที่ในการรายงานการตายโดยผิดธรรมชาติและการชันสูตรพลิกศพ และมีอำนาจเต็มแต่ฝ่ายเดียวหรือมีอำนาจที่จะชี้แนะหรือมีบทบาทสำคัญในการชันสูตรพลิกศพ

การชันสูตรพลิกศพของประเทศไทยจัดอยู่ในระบบนี้เช่นเดียวกัน แต่กำหนดให้แพทย์เข้าร่วมการชันสูตรพลิกศพด้วย โดยมีบทบาทสำคัญรองลงมาจากพนักงานสอบสวน เพียงแต่คอยให้ความช่วยเหลือการทำงานของเจ้าหน้าที่ตำรวจ⁴⁶ โดยระบบนี้ใช้ในประเทศต่างๆ ได้แก่

1) สาธารณรัฐประชาชนจีน⁴⁷

ระบบตำรวจของจีน ประกอบด้วยสำนักงานรักษาความปลอดภัยสาธารณะ สำนักงานตำรวจในระดับตำบล ระดับเมือง ระดับจังหวัด โดยจะมีฝ่ายนิติวิทยาศาสตร์ ซึ่งจะรับผิดชอบงานด้านนิติเวชและงานพิสูจน์หลักฐาน โดยเมื่อมีการตายจากการทำร้ายเกิดขึ้นแล้ว ตำรวจ พยาธิแพทย์ นักวิทยาศาสตร์ ฝ่ายพิสูจน์หลักฐาน จะไปตรวจสอบสถานที่พบศพพร้อมกัน หากจำเป็นที่จะต้องทำการผ่าศพเพื่อตรวจพิสูจน์ แพทย์จะนำศพไปผ่าตรวจพิสูจน์ที่สำนักงานตำรวจ

2) สาธารณรัฐไอร์แลนด์

แม้ว่าจะใช้ระบบการชันสูตรพลิกศพที่มีโคโรเนอร์แต่ปรากฏว่าโคโรเนอร์นั้นจะไม่มีบทบาทมากนัก โดยหน้าที่และอำนาจสั่งการต่างๆ ขึ้นอยู่กับเจ้าหน้าที่ตำรวจเสียเป็นส่วนใหญ่ หากมีการตายผิดธรรมชาติเกิดขึ้น แพทย์หรือผู้พบเห็นการตายจะต้องแจ้งไปยังเจ้าหน้าที่ตำรวจหรือโคโรเนอร์ทราบ โดยเจ้าหน้าที่ตำรวจหรือโคโรเนอร์จะร่วมกันค้นหาพยานหลักฐานเพื่อหาสาเหตุแห่งการตาย แต่อำนาจในการสั่งทำการชันสูตรพลิกศพจะเป็นของเจ้าหน้าที่ตำรวจ โดยโคโรเนอร์จะเป็นเพียงผู้ช่วยเหลือเท่านั้น

หลังจากนั้นเจ้าหน้าที่ตำรวจจะนำศพไปยังสถาบันนิติเวชที่เป็นหน่วยงานของมหาวิทยาลัยเพื่อให้พยาธิแพทย์ของรัฐ ทำการชันสูตรพลิกศพร่วมกับตน หรือโคโรเนอร์แล้วจึงนำรายงานที่ได้รับนั้นไปให้โคโรเนอร์ทำการไต่สวนก่อนที่จะส่งในยังศาล

3) กลุ่มประเทศสแกนดิเนเวีย⁴⁸

ได้แก่ นอร์เวย์ สวีเดน เดนมาร์ก ซึ่งการชันสูตรพลิกศพของประเทศในกลุ่มนี้จะใช้เจ้าหน้าที่ตำรวจร่วมกับสาธารณสุขตำบล ซึ่งเป็นแพทย์จากการดูแลสุขภาพ สถานที่พบศพและรวบรวม

⁴⁶ วิฑูรย์ อึ้งประพนธ์ จ (2541, มิถุนายน). “งานนิติเวชกับกระทรวงยุติธรรม.” *บทบัญญัติ*, 54, 1. หน้า 131-144.

⁴⁷ วิฑูรย์ อึ้งประพนธ์ ค เล่มเดิม. หน้า 54-55.

⁴⁸ แหล่งเดิม.

พยานหลักฐานต่างๆ แล้ว แพทย์ที่เป็นสาธารณสุขตำบลจะเป็นผู้แนะนำว่าควรที่จะได้มีการผ่าศพตรวจหรือไม่ โดยอำนาจในการสั่งการให้มีการผ่าศพเป็นอำนาจของเจ้าหน้าที่ตำรวจ

หากจำเป็นต้องมีการผ่าศพเพื่อค้นหาสาเหตุการตายแล้ว ก็จะให้แพทย์ทางนิติพยาธิวิทยาเป็นผู้ทำการผ่าศพ จากนั้น แพทย์จะทำรายงานส่งมอบให้ตำรวจเพื่อรวบรวมเป็นสำนวนการสอบสวนก่อนส่งให้ศาลเป็นผู้พิจารณาต่อไป

2.4.4 ระบบโปรคิสเรเตอร์ฟิสคัล (Procurator-Fiscal system)⁴⁹

เป็นระบบการชันสูตรพลิกศพที่ใช้อยู่ในประเทศสกอตแลนด์ โดยคอมมอนลอว์และกฎหมายหลายฉบับได้กำหนดให้พนักงานอัยการสกอตแลนด์ที่เรียกว่า Procurator-Fiscal มีหน้าที่ตรวจสอบสาเหตุการตายที่สงสัยว่าเกิดขึ้นโดยเหตุผิดธรรมชาติ โดยเข้าควบคุมดูแลการเก็บรวบรวมพยานหลักฐาน ซึ่งโดยปกติแล้วโปรคิสเรเตอร์ฟิสคัล จะได้รับการแจ้งจากเจ้าหน้าที่ตำรวจ แพทย์ญาติของผู้ตาย หรือหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง เมื่อมีกรณีการตายดังต่อไปนี้เกิดขึ้น

- 1) การตายที่เกิดขึ้นจากการถูกทำร้าย เป็นที่น่าสงสัย หรือไม่ทราบเหตุการณ์ตาย
 - 2) การตายที่เกิดขึ้นจากการกระทำโดยความผิด หรือประมาทเลินเล่อของผู้อื่น
 - 3) กรณีมีเหตุอันควรเชื่อหรือสงสัยว่าเป็นการฆ่าตัวตาย
 - 4) การตายโดยอุบัติเหตุ
 - 5) การตายที่เกิดขึ้นจากการใช้ยานพาหนะ รวมทั้งอากาศยาน เรือ หรือรถไฟ
 - 6) การตายที่เกิดจากการถูกเพลิงไหม้หรือการระเบิด
 - 7) การตายของเด็ก และทารกแรกเกิด
 - 8) การตายที่เกิดขึ้นขณะทำงาน หรือการประกอบอาชีพ
 - 9) การตายที่เป็นผลมาจากการทำแท้งหรือพยายามทำแท้ง
 - 10) การตายที่มีการร้องเรียนว่าการรักษาหรือไม่รักษาของแพทย์มีส่วนทำให้เกิดความ
- ตายขึ้น
- 11) การตายที่เกิดขึ้นจากการได้รับสารพิษหรือสงสัยว่าได้รับสารพิษ
 - 12) การตายที่เกิดขึ้นจากโรคติดต่อร้ายแรงหรืออาหารเป็นพิษ
 - 13) การตายที่เกิดขึ้นในขณะที่อยู่ในความควบคุมของเจ้าพนักงานตามกฎหมาย
 - 14) การตายใดๆ ซึ่งแพทย์ไม่อาจจะระบุสาเหตุการตายที่ชัดเจนได้

⁴⁹ Crown Office and Procurator Fiscal Service. (2007, May 20). "Death and the Procurator Fiscal."

Publication. Retrieved October 1, 2011, from

<http://www.crownoffice.gov.uk/Publications/1998/11/DeathandthePF>

การชันสูตรพลิกศพนั้นไม่จำเป็นต้องกระทำเสมอไป หากโปรคิสเรเตอร์ฟิสคัล เชื่อว่าการตายนั้นเกิดขึ้นด้วยเหตุธรรมชาติและไม่เกี่ยวข้องกับการกระทำผิดอาญา ก็จะทำให้แพทย์ออกหนังสือรับรองสาเหตุการตายได้ แต่หากเป็นกรณีที่มีความเป็นไปได้ว่าการตายนั้นเป็นผลหรือเกี่ยวเนื่องกับการกระทำทางอาญา ซึ่งจำเป็นต้องพิสูจน์ข้อเท็จจริงและสาเหตุการตายแล้ว เมื่อโปรคิสเรเตอร์ฟิสคัลได้รับแจ้งรายงานการตายมาแล้ว ก็จะมีการสอบสวนถึงสาเหตุการตายและแจ้งไปยังสัสลแพทย์ตำรวจ (Police Surgeon) เพื่อทำการตรวจสอบ ซึ่งหากเป็นกรณีที่ต้องทำการผ่าศพเพื่อตรวจพิสูจน์แล้ว จำเป็นต้องกระทำโดยพยาธิแพทย์ 2 คน ซึ่งแพทย์แต่ละคนจะต้องทำความเข้าใจเป็นรายงานการชันสูตรพลิกศพด้วย โดยรายงานดังกล่าวอาจจะถูกนำไปใช้เป็นพยานหลักฐาน ในชั้นพิจารณาคดีของศาลได้

โดยสรุปแล้วโปรคิสเรเตอร์ฟิสคัล เป็นผู้หน้าที่รับผิดชอบในการชันสูตรพลิกศพ แต่ก็มิได้ดำเนินการโดยลำพัง แต่จะขอความร่วมมือจากแพทย์และผู้เชี่ยวชาญต่างๆ เพื่อร่วมกันค้นหาความจริงเกี่ยวกับการตาย

2.4.5 ระบบผสม (Mixed system)⁵⁰

เป็นระบบการชันสูตรพลิกศพที่ให้อำนาจในการชันสูตรพลิกศพขึ้นอยู่กับองค์กรหลายฝ่าย เช่น ตำรวจ พนักงานอัยการ หรือศาล เป็นการผสมผสานกันระหว่าง 2 ระบบขึ้นไป โดยจะไม่ให้อำนาจแก่ตำรวจฝ่ายเดียว แต่จะให้องค์กรฝ่ายกระบวนการยุติธรรมเข้าร่วมด้วย ประเทศที่ใช้ระบบผสมนี้ ได้แก่ สาธารณรัฐรัสเซีย ฝรั่งเศส และอินเดีย เป็นต้น

1) ประเทศสาธารณรัฐรัสเซีย

โดยปกติแพทย์ผู้ดูแลผู้ป่วยก่อนตายจะเป็นผู้ออกใบมรณะบัตรให้กับผู้ตายเสมอ แต่ในกรณีที่มีเหตุสงสัยในการตายหรือเป็นการตายผิดธรรมชาติแล้วแพทย์จะยังไม่ออกใบมรณะบัตรให้การตายผิดธรรมชาติ เช่น การตายจากเหตุอันไม่ปรากฏโดยทันทีทันใด ตายจากถูกฆ่าตาย การฆ่าตัวตาย ตายจากอุบัติเหตุ ตายเนื่องจากสงสัยว่าจะเกิดจากการใช้ยาผิดในการรักษาพยาบาลผู้ตายด้วยเหตุดังกล่าวข้างต้นต้องทำการผ่าศพตรวจทุกรายและแพทย์ผู้พบศพจะต้องแจ้งไปยังเจ้าหน้าที่ตำรวจ

การตรวจศพเช่นนั้นสามารถกระทำโดยคำสั่งของเจ้าหน้าที่ตำรวจหรือหัวหน้าอัยการหรือศาลก็ได้ แต่โดยปกติแล้วเจ้าหน้าที่ตำรวจจะเป็นผู้รวบรวมพยานหลักฐานสำหรับการสืบค้นพิเศษที่จะต้องใช้ความรู้พิเศษอาจส่งไปยังเมืองมอสโก เพราะที่นั่นมีห้องปฏิบัติการอันทันสมัย

⁵⁰ นิวัฒน์ ทังทอง. (2540). การพัฒนาระบบงานนิติเวชเกี่ยวกับการชันสูตรพลิกศพ. หน้า 122-123.

แพทย์ประจำเขต (District) จะเป็นผู้ทำการชันสูตรพลิกศพและทำรายงานการชันสูตรพลิกศพ โดยปกติแล้วรายงานของแพทย์จะเป็นที่ยอมรับในทุกขั้นตอนของการดำเนินคดี แต่แพทย์อาจถูกเรียกมาโดยจำเลย อัยการหรือศาลได้ถ้าจำเป็นที่จะต้องซักถามรายงานนั้นและอาจมีการอ้างถึงผู้เชี่ยวชาญด้านนั้นๆ ได้

2) ประเทศฝรั่งเศส

เมื่อมีการตายเกิดขึ้นปกติแพทย์ผู้ดูแลผู้ป่วยก่อนตายจะเป็นผู้ออกใบมรณะบัตรให้ แต่ถ้าไม่มีแพทย์ผู้ดูแลผู้ป่วยก่อนตายและไม่มีใบมรณะบัตร หรือในกรณีที่มีใบมรณะบัตรแต่เป็นการตายอย่างปัจจุบันทันด่วน หรือตายโดยไม่คาดคิดมาก่อน เช่น ถูกฆ่าตาย ฆ่าตัวเองตาย ตายจากอุบัติเหตุ หรือตายจากเหตุที่กฎหมายระบุว่า การตายดังกล่าวต้องแจ้งให้เจ้าพนักงานทราบ ในกรณีทั้งหมดที่กล่าวมานี้จะต้องแจ้งไปยังเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือตำรวจหรือพนักงานอัยการ หลังจากนั้นเจ้าหน้าที่จะส่งศพมาที่สถาบันนิติเวช (Medico-legal Institute) ผู้มีอำนาจในการสอบสวนก็จะทำการสอบสวนเหตุที่ตายไปได้ แต่จะทำการผ่าศพตรวจนั้นจะต้องได้รับความยินยอมจากพนักงานอัยการหรือศาลเท่านั้น

เมื่อได้รับคำสั่งแพทย์ที่สถาบันนิติเวชจะทำการผ่าศพตรวจและทำรายงานการตรวจศพกลับไปยังผู้ที่มีคำสั่งมา

3) ประเทศอินเดีย⁵¹

ระบบการชันสูตรพลิกศพของประเทศไทยมีอยู่ 2 ระบบ ได้แก่ ระบบโคโรเนอร์และระบบตำรวจ

โดยได้นำรูปแบบของโคโรเนอร์ในประเทศไทยมาดัดแปลงให้ในประเทศของตน ซึ่งจะใช้ระบบโคโรเนอร์ในเมืองขนาดใหญ่ อาทิเช่น กัลกัตตา บอมเบย์ และมัทราส เป็นต้น แต่สำหรับในเขตชนบทของประเทศแล้ว จะเป็นการชันสูตรพลิกศพระบบตำรวจ โดยให้เจ้าหน้าที่ตำรวจเป็นผู้มีอำนาจไต่สวนการตายโดยผิดธรรมชาติต่างๆ มีอำนาจพิจารณาให้ ทำการผ่าศพเพื่อตรวจพิสูจน์หรือไม่ ซึ่งหากต้องทำการผ่าศพก็จะให้แพทย์ที่เป็นเจ้าหน้าที่ของทางราชการ (Medical officer of state) เป็นผู้ผ่าศพตรวจ

⁵¹ วิฑูรย์ อึ้งประพนธ์ ค เล่มเดิม. หน้า 55 และ 59.

2.5 มาตรฐานสากลที่เกี่ยวข้อง

2.5.1 โดยหลักพื้นฐานในการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพส่วนบุคคล

1) แนวความคิดในการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของส่วนบุคคล

แนวความคิดเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนตั้งอยู่บนหลักการที่ว่า “เสรีภาพอันเป็นหลักฐานของชีวิตและสิทธิโดยธรรมชาติ (Essential Freedom and Natural Right) ของมนุษย์จะต้องได้รับการเคารพจากบุคคลอื่นและต้องได้รับการคุ้มครองจากรัฐ” ในสภาพความเป็นจริงเมื่อมนุษย์อยู่ในสังคมสิทธิเสรีภาพของแต่ละคนจะต้องถูกจำกัดเพื่อความสงบเรียบร้อยของสังคมที่ต้องมีการอยู่ร่วมกัน สิทธิเสรีภาพของบุคคลจากสภาพธรรมชาติการได้รับความคุ้มครองสิทธิเสรีภาพจากรัฐ ย่อมไม่ทำได้เท่าเทียมกัน ประการสำคัญอันดับแรกมนุษย์ ในสังคมมีสิทธิเสรีภาพเท่าเทียมกันได้ก็แต่โดยมีกฎหมายที่เป็นธรรมและคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของมนุษย์ทุกคนให้เท่าเทียมกัน การจำกัดสิทธิของมนุษย์จะต้องกำหนดไว้โดยกฎหมายและกฎหมายต้องให้เท่าเทียมกันทุกคนและการลงโทษโดยกฎหมายจะมีได้เพราะในกรณีที่น่าเป็นอย่างยิ่งและ ไม่มีทางลงโทษแบบกตัญญู การปฏิบัติใดๆ จะต้องให้ความคุ้มครองถูกกล่าวหาด้วย แม้อำนาจของเจ้าพนักงานอันถูกจำกัดลงไปก็ตาม⁵²

จากแนวความคิดดังกล่าวมีอิทธิพลต่อหลักการดำเนินคดีอาญาในปัจจุบันมีวัตถุประสงค์ ก็คือการหาตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษและการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพส่วนบุคคล กล่าวคือกระบวนการยุติธรรมทางอาญาโดยเฉพาะอย่างยิ่งการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนตามกฎหมาย องค์การของรัฐจะต้องใช้อำนาจขอบเขตของกฎหมายที่บัญญัติไว้ ตามหลักนิติรัฐ (Legal state) วิธีการอย่างหนึ่งทำให้หลักนิติรัฐซึ่งเป็นระบบที่สร้างขึ้นเพื่อประโยชน์ของประชาชนและเพื่อป้องกันหรือการแก้ไขการใช้อำนาจตามอำเภอใจของเจ้าหน้าที่ของรัฐ เช่น กระบวนการไต่สวนการตาย กรณีการตายเกิดจากการกระทำของเจ้าพนักงาน หรือตายในระหว่างควบคุมของเจ้าพนักงาน ซึ่งอ้างว่าปฏิบัติราชการตามหน้าที่ ก็คือ กระบวนการตรวจสอบการตายต้องโปร่งใส ทั้งนี้เพื่อนำไปสู่การตรวจสอบการใช้อำนาจของเจ้าหน้าที่ของรัฐด้วย ดังนั้นกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่ดีจึงต้องมีหลักเกณฑ์ต่างๆ ที่จะมาควบคุมการใช้อำนาจรัฐให้ใช้ภายในขอบเขตของกฎหมาย เพื่อให้เจ้าพนักงานของรัฐใช้อำนาจอย่างมีภาวะวิสัย (Objectivity) ไม่ใช่ใช้อำนาจอำเภอใจ (Subjectivity) ของเจ้าพนักงานของรัฐแต่ละคน⁵³

⁵² จงรัก จุฑานนท์. (2525). *การคุ้มครองสิทธิของประชาชนต่อการถูกจับกุมและตรวจค้นที่ไม่ชอบธรรม*. หน้า 1.

⁵³ สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล ข (2541, ธันวาคม). “ความโปร่งใสและการตรวจสอบกระบวนการยุติธรรมทางอาญา.” *บทบัญญัติ*, 54, 4. หน้า 1-2.

2) หลักประกันการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของส่วนบุคคล

มนุษย์เกิดมามีสิทธิตามธรรมชาติตามตัวมาตั้งแต่เกิด ต่อมาได้มีการประกาศยอมรับถึงสิทธิขั้นพื้นฐานที่เรียกว่า “สิทธิตามธรรมชาติ” โดยประเทศสหรัฐอเมริกาประกาศรับรองสิทธิดังกล่าวไว้ในคำประกาศอิสรภาพของสหรัฐอเมริกา เมื่อ ค.ศ. 1776 และบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญของสหรัฐอเมริกา นอกจากนี้ยังปรากฏในคำประกาศสิทธิของมนุษย์และพลเมืองซึ่งได้ออกโดยสมัชชาแห่งชาติของฝรั่งเศส ค.ศ. 1789 ซึ่งได้ออกมารับรองและให้ความคุ้มครองเป็นพิเศษแก่สิทธิขั้นพื้นฐานหรือสิทธิตามธรรมชาติ⁵⁴ บทบัญญัติในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติ มาตรา 3 บัญญัติว่า “บุคคลทุกคนย่อมมีสิทธิในชีวิต เสรีภาพและความปลอดภัยของตน” ดังนั้นปรัชญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนไม่ได้ก่อให้เกิดพันธะทางกฎหมายที่ประเทศสมาชิกต้องยึดถือตามกระนั้นก็ดี ประโยชน์ที่ได้รับในด้านกฎหมายก็คือช่วยเหลือด้านการตีความบทบัญญัติของกฎบัตรสหประชาชาติที่เกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชนหรือเสรีภาพขั้นพื้นฐาน แต่ทำให้ประเทศที่เป็นสมาชิกได้นำเอาแนวคิดดังกล่าวไปบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญของประเทศที่เป็นสมาชิกดังกล่าว ด้วยเหตุนี้ในเวลาต่อมาถือว่ารัฐธรรมนูญที่สมบูรณ์และเป็นประชาธิปไตยจะต้องมีบทคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนที่เรียกว่า “Bill of Right” ด้วย สิทธิและเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญของรัฐเสรีภาพประชาธิปไตยบัญญัติรองรับไว้แก่ราษฎรนั้น เป็นสิทธิและเสรีภาพที่ถือกันว่ามนุษย์แต่ละคนจำเป็นต้องมีและใช้พัฒนาบุคลิกภาพแห่งตน ทั้งทางร่างกายและทางจิตใจเป็นคุณค่าสูงสุดที่องค์กรของรัฐทุกองค์กร ไม่ว่าจะเป็นองค์กรที่ใช้อำนาจอธิปไตย องค์กรที่ใช้อำนาจบริหาร หรือองค์กรที่ใช้อำนาจตุลาการจะต้องเคารพและคำนึงอยู่เสมอว่าบรรดาบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญที่รับรองสิทธิและเสรีภาพมิได้มีฐานะเป็นเพียงคำประกาศอุดมการณ์ของรัฐเท่านั้น หากแต่ฐานะเป็นบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่มีผลใช้บังคับโดยตรงแก่องค์กรของรัฐเหล่านั้นเลยทีเดียว⁵⁵

กระบวนการในการดำเนินคดีอาญาทุกขั้นตอนตามปกติต้องสามารถควบคุมตรวจสอบการใช้อำนาจได้ ทั้งนี้เพื่อป้องกันมิให้มีการใช้อำนาจรัฐโดยมิชอบจากบุคคลในองค์กรในการดำเนินคดีอาญาของรัฐ การควบคุมตรวจสอบการใช้อำนาจดังกล่าวนอกจากจะเป็นในรูปแบบการควบคุมตรวจสอบภายในองค์กร ที่สำคัญต้องมีกฎหมายกำหนดกลไกควบคุมตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐนั้นจากภายนอกด้วย ท้ายที่สุดต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนสามารถตรวจสอบการใช้อำนาจของเจ้าพนักงานของรัฐและศาลได้ด้วย การควบคุมตรวจสอบการใช้อำนาจจากภายนอกคือ

⁵⁴ วิวัฒน์ วงศ์กิตติรักษ์. (2539, ธันวาคม). “สิทธิมนุษยชนในระดับสากล.” *วารสารกฎหมายสุโขทัยธรรมาธิราช*, 8, 2. หน้า 9.

⁵⁵ วรพจน์ วิศรุตพิชญ์. (2538). *สิทธิเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ*. หน้า 9.

การดูแลและการคานอำนาจซึ่งกันและกันระหว่างองค์กรต่างๆ ในกระบวนการยุติธรรมตลอดถึง ความรับผิดชอบ (Accountability) ในการบริหารงานยุติธรรมด้วย ส่วนการเปิดให้ประชาชนสามารถ ควบคุมตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐได้ก็คือ การเปิดเผยและให้ประชาชนวิพากและวิจารณ์การ กระทำของเจ้าพนักงานและงานศาลได้ การควบคุมตรวจสอบการใช้อำนาจภายนอกและการเปิดเผย เพื่อให้ประชาชนเข้าถึงเพื่อควบคุมตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐได้นี้ จัดเป็นหลักการสำคัญอย่างยิ่ง ของหลักประชาธิปไตย⁵⁶

โดยรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 มาตรา 40 บัญญัติว่า “บุคคลย่อมมี สิทธิในกระบวนการยุติธรรมได้โดยง่าย สะดวก รวดเร็วและทั่วถึง...” ดังนั้น กระบวนการยุติธรรม ทางอาญาที่ดีจะต้องมีมาตราต่างๆ ที่จะดำเนินการหา ตัวผู้กระทำผิดมาลงโทษอย่างมีประสิทธิภาพ และวิธีการต่างๆ ภายใต้หลักความชอบด้วยกฎหมาย (Principle of Legality) และถูกตรวจสอบได้ (Accountability) ซึ่งการดำเนินคดีอาญาในบางครั้งจะต้องทำโดยเปิดเผยและโปร่งใส หมายความว่า บุคคลที่เกี่ยวข้องย่อมมีสิทธิที่จะได้รับทราบข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินคดีของตนโดยไม่ถูก ปกปิดอาจทำให้มีผลต่อผู้นั้นทราบได้ว่าการดำเนิน คดีอาญาในขั้นตอนต่างๆ ได้ดำเนินการไปโดยมิ ชอบด้วยกฎหมายหรือมีการเลือกปฏิบัติไม่เป็นธรรมหรือไม่ ตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่ง ราชอาณาจักรไทยในมาตรา 56 ซึ่งบัญญัติว่า “บุคคลย่อมมีสิทธิได้รับทราบข้อมูลหรือข่าวสาร สาธารณะในครอบครองของหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐวิสาหกิจ หรือราชการส่วนท้องถิ่น เว้นแต่การเปิดเผยข้อมูลนั้นจะกระทบต่อ ความมั่นคงของรัฐ ความปลอดภัยของประชาชน หรือ ส่วนได้เสียอันพึงได้รับความคุ้มครองของบุคคลอื่นหรือเป็นข้อมูลส่วนบุคคลทั้งนี้ตามที่กฎหมาย บัญญัติ”

ดังนั้นการละเมิดสิทธิส่วนบุคคลที่มีกฎหมายรองรับในการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของ ประชาชนตามกฎหมายรัฐธรรมนูญและหลักสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติ กรณีกระบวนการ ตรวจสอบการไต่สวนการตายของบุคคลในปัจจุบันแทนการร่วมชันสูตรพลิกศพ กล่าวคือเมื่อ ชันสูตรพลิกศพเสร็จแล้วจึงให้พนักงานอัยการยื่นคำร้องต่อศาลเพื่อทำการไต่สวนการตาย ซึ่งเป็น รูปการตรวจสอบการใช้อำนาจของเจ้าพนักงานเท่านั้น แต่หาใช่เป็นระบบตรวจสอบและถ่วงดุลที่ดี ไม่⁵⁷

⁵⁶ คณิต ณ นคร ค (2541, ธันวาคม). “กระบวนการยุติธรรมกับปัญหาความโปร่งใสและระบบ ตรวจสอบตามแนวทางรัฐธรรมนูญใหม่.” *บทบัญญัติ*, 54, 4. หน้า 51.

⁵⁷ สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล ข เล่มเดิม. หน้า 56-59.